

UNIVERSITATEA „ALEXANDRU IOAN CUZA” IAȘI
ȘCOALA DOCTORALĂ DE TEOLOGIE
Domeniul: TEOLOGIE
Direcția de cercetare: TEOLOGIE SEISTEMATICĂ

Teză de doctorat

Morala creștină și disciplina militară

O cercetare istorico-teologică

-REZUMAT-

Îndrumător științific:

Pr. Prof. univ. dr. Gheorghe POPA

Doctorand:

Pr. militar Cârloanță Constantin Cătălin

IAȘI

2026

Cuprinsul rezumatului

1. Motivația alegerii temei	3
2. Obiectivele cercetării	4
3. Stadiul cercetării acestei teme astăzi și originalitatea	5
4. Metodologia cercetării	7
5. Structura lucrării	8
6. Concluzii finale	14
7. Cuprinsul tezei de doctorat <i>in extenso</i>	21
8. Bibliografie	25

1. Motivația alegerii temei

Am ales această temă pentru lucrarea de doctorat în teologie ortodoxă, întrucât nu mai există o lucrare de sine stătătoare în teologia românească sau în istoriografie, care să trateze relația dintre morala creștină și disciplina militară, nici în perioada interbelică, nici după Decembrie 1989, iar în anii regimului comunist, 1946-1989, o astfel de temă nici nu se putea concepe.

În calitate de preot într-o instituție de învățământ militar preuniversitar, am avut ocazia să observ importanța prezenței valorilor și a virtuților creștine în devenirea morală a tinerilor care doresc să slujească țara prin alegerea carierei militare, deoarece acestea au rol normativ în viața socială. Prezența valorilor morale și a virtuților în sufletele tinerilor înnobilează mintea și înfrumusețează sufletul, dar, în același timp, grija pentru cultivarea lor permanentă întreține și dorința de autoperfecționare morală.

În contextul experienței pe care am avut-o ca preot militar în timpul misiunii *Reasolute Support* desfășurată în Teatrul de Operații Militare din Kandahar (Afganistan), în perioada 15 august 2017 – 15 februarie 2018, am constatat cât de importantă a fost Sfânta Liturghie, rugăciunea de binecuvântare și consilierea morală acordată militarilor din Batalionul *Brave Hearts*, în cadrul căruia am activat, pentru ocrotirea și întărirea lor sufletească în timpul tuturor misiunilor desfășurate.

Cercetarea noastră își propune să demonstreze convergența lucrării a două instituții fundamentale din societate: Biserica și Armata prin intermediul temei „Morala creștină și disciplina militară. O cercetare istorico-teologică”.

Teologia morală nu urmărește să stabilească datoriile morale ale fiecărui creștin, ci rolul acesteia este de a contribui la înțelegerea principiilor care trebuie să fie aplicate în situațiile diferite de existență ale acestuia, interpretarea lor greșită determinând neîmplinire și vinovăție morală. Având în vedere contextul geo-politic contemporan marcat de exerciții militare multinaționale și conflicte militare interstatale, se impune analizarea rolului pe care îl au resursele sufletești ale militarului (virtuțile existente în sufletul său) pentru asigurarea confortului moral al acestuia și a capacității de luptă în vederea îndeplinirii serviciului specific atât pe timp de pace, dar mai ales pe timp de război.

În urma parcurgerii acestei lucrări vom constata faptul că disciplina militară a fost susținută foarte mult prin furnizarea valorilor morale creștine, deoarece acestea au determinat cultivarea în sufletele militarilor a virtuților teologice și morale, iar acestea le-au insuflat tărie,

responsabilitate, onoare, curaj, demnitate, devotament, loialitate față de țară și sprijinul de abnegație. În acest proces de fortificare interioară, preoții militari au un rol fundamental.

Urmând firul logic al problemelor cercetate, am structurat conținutul tezei de doctorat pe mai multe capitole, având în vedere obiectivele fixate mai jos.

2. Obiectivele cercetării:

1. Descoperirea complementarității dintre morala creștină și disciplina militară;
2. Identificarea relației care există între virtuțile creștine și virtuțile militare;
3. Identificarea și argumentarea rolului pe care l-a avut consilierea moral-religioasă a ostașilor români în cele două conflagrații mondiale pentru susținerea moralului armatei române;
4. Identificarea mijloacelor pastorale folosite de clericul militar pentru însuflarea curajului și a eroismului ostașilor români;
5. Demonstrarea faptului că imixtiunea regimului comunist aflat la conducerea țării a condus la ruperea relației de colaborare dintre Biserică și Armată care a existat în decursul timpului;
6. Argumentarea contribuției pe care o are preotul militar în formarea virtuoasă elevilor/studentilor militari și a militarilor de carieră utilizând valorile și preceptele moralei creștine;
7. Analizarea rolului pe care l-a avut consilierea moral-spirituală din armata americană și din armata britanică pe parcursul Primului Război Mondial;
8. Argumentarea faptului că și în armatele din spațiul oriental, deși nu sunt creștine, se întâlnește o pastorație asemănătoare cu aceea întâlnită în capelanatele creștine care are rolul de a contribui la furnizarea confortului moral al soldaților

3. Stadiul cercetării acestei teme astăzi și originalitatea

În literatura teologică de specialitate nu s-au efectuat cercetări cu privire la analizarea relației de potențare a capacității fizice și psihice a militarului prin intermediul suportului moral și spiritual asigurat de preotul militar.

În urma cercetărilor efectuate, am constatat faptul că, în perioada interbelică, valorile moralei creștine erau integrate în specificul disciplinei militare, datorită caracterului lor normativ. Acest fapt se desprinde din lucrările elaborate de preoții, ofițerii și generalii din vremea respectivă, care au abordat aspecte cu privire la această temă. Între aceștia, amintim: preotul locotenent-colonel Ilie Hociotă, *Învățăături morale pentru educația ostașilor*, căpitanul Corneliu Popp, *Câteva lecții de morală și disciplină militară ținute sub formă de conferință internilor Institutului Medico-Militar din București* și generalul Romulus Scărișoreanu, *Părerii asupra educațiunii morale în legătură cu pregătirea de războiu*.

În perioada regimului comunist s-a instaurat o politică de excludere a vieții religioase și a valorilor creștine din societate, care a culminat cu interdicția asupra educației religioase și cu îndepărtarea preoților din armată, din școală, din penitenciare și din spitale. Din acest motiv, nu a mai existat nici un interes pentru acest subiect.

După căderea regimului comunist din România, Biserica redobândește libertatea de a desfășura educația întemeiată pe valorile morale creștine în două dintre cele mai importante instituții ale statului responsabile cu educația și asigurarea securității naționale: școala și armata. Reînfrățirea Bisericii cu aceste două instituții fundamentale ale statului român, a dus la apariția cercetărilor academice, care s-au îndreptat în mai multe direcții, cu scopul de a sonda rolul Bisericii în susținerea societății și modul de influențare reciprocă a acestor instituții pentru asigurarea coeziunii sociale. În acest context, a apărut interesul nostru față de tratarea acestei teme.

Cercetarea pe care am întreprins-o reprezintă o noutate în domeniul teologiei morale, deoarece nu s-a mai realizat o astfel de analiză care să coreleze conceptele și preceptele moralei creștine cu principiile specifice disciplinei militare, utilizând informațiile istorice care au legătură cu tema investigată, pentru a argumenta relația de complementaritate care există între morala creștină și disciplina militară.

Principalele aspecte dogmatice și morale au fost preluate din lucrări de specialitate precum: Pr. Prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică ortodoxă*, vol. I-II, *Ascetica și mistica ortodoxă*, vol. I-II; Pr. Prof. Ion Bria, *Dicționar de teologie ortodoxă*, † Mitr. Dr. Nicolae Mladin, Diac. dr. Orest Bucevski, Prof. dr. Constantin Pavel, Diac. dr. Ioan Zăgrean, *Teologia Morală Ortodoxă pentru facultățile de teologie*, vol. 1, Pr. Gheorghe Popa, *Introducere în Teologia Morală. Principii și concepte generale, Lege și iubire*, Pr. Ștefan Iloaie,

Morala creștină și etica postmodernă. O întâlnire necesară, Pr. Gheorghe Popa, *Introducere în Teologia Morală. Principii și concepte generale și Lege și iubire. Coordonate biblice și hermeneutice pentru teologia morală*, Arhid. Pr. dr. Ioan Zăgorean, *Morala Creștină. Manual pentru seminariile teologice*, Pr. dr. Ene BRANIȘTE, Ecaterina BRANIȘTE, *Dicționar enciclopedic de cunoștințe religioase*, Pr. dr. Filaret M. Ruscan, *Viața în Hristos în orizontul autorității și libertății morale*, Tomáš Špidlík, *Spiritualitatea Răsăritului creștin*, Pr. Ioan C. Teșu, *Din iadul patimilor spre raiul virtuților*, Pr. dr. Bogdan Florea, *Credință și fapte în viața morală creștină* Jean-Caude Larchet, *Terapeutica bolilor spirituale*, Protos. Hrisostom Ciciu, *Ascultarea - Taină a viețuirii în Hristos*, Daniel-Grigore Filimon, *Dreptatea, fapt social și virtute creștină și altele*.

Lucrarea de consolidare a virtuților militare în sufletele ostașilor români prin intermediul virtuților creștine a fost analizată prin intermediul articolelor redactate de către preoții militari în paginile revistei „Arma Cuvântului. Organ oficial al Episcopiei Militare” și a dispozițiilor militare emise în timpul celor două războaie mondiale. De asemenea, un material deosebit de prețios pentru tema noastră l-a constituit informațiile oferite de Părintele Constantin Nazarie, șeful Serviciului Religios al Armatei, în raportul pe care l-a prezentat Sfântului Sinod după terminarea războiului, intitulat „Activitatea preoților de armată în Campania din 1916-1918”. Datorită informațiilor prețioase care au fost prezentate, *Comisiunea de petițiuni a Sfântului Sinod* a decis publicarea acestui raport sub forma unei lucrări unitare, deoarece „ea întrunește condițiunile pentru a servi ca lectură recreativă, educativă și înălțătoare”¹.

Aspectele care sunt legate de specificul disciplinei militare și al ierarhiei militare au fost preluate din lucrări de specialitate, precum: Gl. mr. dr. Gheorghe Arădăvoaice, *Disciplina militară – dimensiuni psihologice*, Gl. lt.(r) dr. Avram Cătănici (coord.), *Șefii Statului Major General – Enciclopedie*, Generalul Constantin Dragu, *Educațiunea morală și națională în armată*, gl. mr. Corneliu Postu (coord.) et alii, *Soldatul român în anii Războiului de Întregire Națională: atitudini și stări de spirit. Documente*.

Documentele care au prezentat informații din Arhivele Militare Naționale, „Fond Clerul Militar” au fost preluate din două lucrări cu documente inedite, elaborate de Gheorghe Nicolescu, Gheorghe Dobrescu, Andrei Nicolescu, *Preoți în lupta pentru făurirea României Mari 1916-1919 și Preoți în tranșee: 1941-1945*. Datorită acestor trei autori avem la dispoziție multe documente pentru care ar fi trebuit de așteptat mult timp la Arhivele Naționale Române în vederea obținerii accesului la identificarea informațiilor respective.

¹ Pr. Constantin NAZARIE, *Activitatea preoților de armată: Campania din 1916-1918*, Ed. Basilica, București, 2018, p. 15;

Semnalăm faptul că în ultimii ani, literatura teologică și istorică din România s-a îmbogățit cu elaborarea a șase lucrări care vizează activitatea clerului militar. Prima se intitulează *Asistența religioasă în armata României pe timp de război: rolul misionar al preoților militari*, care constituie teza de doctorat elaborată de preotul militar (rez.) dr. Marius Guguci. A doua lucrare este *Episcopul dr. Partenie Ciopron (1896-1980)*, elaborată de Prof. univ. dr., comandor în retragere, Aurel Pentelescu și de cercetătorul științific dr. Ionuț-Constantin Petcu. Această lucrare a prezentat multe aspecte inedite despre activitatea Episcopului Armatei și despre modul în care a fost urmărit de Serviciul de Securitate al statului din momentul instalării regimului comunist în conducerea țării noastre. De asemenea, cei doi autori au mai elaborat două lucrări cu informații complementare: *Episcopii Armatei Române: biografii, documente (1921-1948)* și *În vârtoarea anilor: studii și comunicări*.

Alte lucrări utilizate pentru surprinderea aspectelor istorice ale temei au fost: „Biserica Ortodoxă și clerul militar din Monarhia Habsburgică între Pacea de la Carloviț și Primul Război Mondial (1699-1914)”, care constituie teza de doctorat elaborată de cercetătorul științific Mircea-Gheorghe Abrudan și *Jurnal de război*, care ne prezintă cronologic însemnările preotului militar Marin H. Dumitrescu din timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Această carte a fost tipărită prin grija preotului militar Alexandru Tudose și a domnului Doru Pogoreanu.

4. Metodologia cercetării

Metoda hermeneutică este o metodă folosită permanent în reflecția teologică. Regula hermeneutică pe care s-a întemeiat gândirea teologică formulată de către Sfântul Apostol Pavel prin principiul descoperit de către Dumnezeu: „Cel ce ne-a și învrednicit să fim slujitori ai Noului Testament, nu ai literei, ci ai duhului; pentru că litera ucide, dar duhul face viu” (*II Cor.* 3,6). Această metodă a contribuit la apariția a două sensuri fundamentale în teologie: sensul literal sau istoric și sensul duhovnicesc, care se întemeiază pe înțelegerea spiritului textelor. Astfel, metoda hermeneutică face mai accesibil, mai ușor de înțeles textul revelat al Sfintei Scripturi pentru omul modern, căruia i se propune multe lucruri și concepții pentru viață. Folosind această metodă, cercetarea de față își propune să analizeze și să aducă un răspuns clar omului contemporan cu privire la importanța existenței unor principii morale clare în vederea desfășurării acțiunilor militare.

Metoda deductivă pornește de la adevărul general și se orientează către aspectul particular în raport cu o anumită realitate. Această metodă este necesară în demersul cercetării

noastre tocmai datorită faptului că deduce adevărurile morale din dogmele teologiei creștine, utilizând argumentele din Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție.

Având în vedere faptul că prin armată se asigură apărarea identității naționale, iar pentru acest deziderat trebuie de luptat cu prețul vieții, cercetarea noastră utilizează învățătura de credință formulată de-a lungul secolelor de Părinții Bisericii sub inspirația Duhului Sfânt, pentru a garanta că abordăm tema păstrând coordonatele credinței ortodoxe.

Metoda inductivă pornește cercetarea de la existența concretă, adică își desfășoară cercetarea de la particular la universal. Această metodă ne ajută să evidențiem faptul că responsabilitatea individuală este la temeiul disciplinei militare, iar ostașul care își formează o credință vie în sufletul său este mai înțelept, mai răzbatător și mai capabil de jertfă decât cel care nu și-a asumat-o în periplul existențial.

Metoda comparativă este o metodă specifică abordării interdisciplinare și interconfesionale. Tema de cercetare propune o aprofundare a relației dintre virtuțile creștine și trăsăturile disciplinei militare. Pentru a surprinde acest aspect, menționăm faptul că virtuțile teologice și morale sunt dispoziții sufletești care s-au format în sufletul creștinului în urma conlucrării acestuia cu harul dumnezeiesc pentru înfăptuirea binelui. Păstrarea acestora implică o conlucrare continuă a creștinului cu Dumnezeu prin împlinirea cuvântului Său. În folosirea acestei metode plecăm de la premisa că fiecare militar creștin, având și calitatea de ostaș al lui Hristos, își asumă îndatoririle specifice jurământului militar în temeiul iubirii sale față de Dumnezeu, față de sine însuși și față de semenii. Relația dintre Biserică și Armată este una de reciprocitate: Biserica oferă acestuia un cadru de valori morale, iar Armata oferă moralei creștine un cadru sau spațiu de aplicare. De la instituția militară, credinciosul ia modelul „disciplinei” morale ca mod de viață, iar militarul de orice grad, prin intermediul credinței, își exersează spiritul altruist, care poate ajunge până la eroism.

Este important de precizat faptul că nici o metodă de cercetare nu este suficientă prin ea însăși, ci este nevoie de o utilizare complementară a lor, așa încât conținutul prezentat să fie cât mai bine structurat și argumentat.

5. Structura lucrării

În capitolul I, intitulat *Delimitări conceptuale privind morală creștină și disciplină militară*, am explicat conceptul de „morală creștină”, iar apoi am prezentat relațiile care există între legea morală, ordinea morală, conștiința morală și ordinea sau ierarhia divină.

Teologia patristică a Bisericii Răsăritene a preluat din filosofia antică conceptul aplicat omului de „microcosmos” (lume mică) care recapitulează prin sine „macrocosmosul” și a adăugat însușirea specială pe care a primit-o de „cunună a creației” și „chip” al lui Dumnezeu ce trebuie să ajungă la asemănare cu El. Din aceste însușiri se desprinde rolul special al omului de „mijlocitor” și „unificator” între creație și Dumnezeu. Prin îndeplinirea acestui rol, omul trebuie să ajungă la comuniunea cu Dumnezeu, care ilustrează vocația morală a omului în lume. Pentru a ajunge la acest țel prin împlinirea binelui, omul a primit legea morală (este înăscută omului) și legea morală pozitivă (a fost dată printr-un act public): dumnezeiască și omenească.

Cercetarea în domeniul teologiei morale nu urmărește să stabilească datoriile morale ale fiecărui creștin, ci rolul acesteia este de a contribui la fixarea principiilor care trebuie să fie aplicate în situațiile diferite de existență. Prin raportarea sa permanentă la legea morală dumnezeiască și omenească, omul își formează conștiința sa morală. Prin intermediul acesteia, prin rațiune, voință și libertatea sa responsabilă, omul contribuie la fixarea ordinii morale în lume. Eliberându-se de patimi și lucrând virtuțile, creștinul dobândește ordinea morală în mintea și sufletul lui. Cu alte cuvinte, prin sădirea virtuților în sufletul său, omul se fortifică în lucrarea binelui.

Prin căderea omului în păcat, comuniunea cu Creatorul s-a alterat, dar prin jertfa și Învierea Fiului lui Dumnezeu, omenirea a redobândit înfierea divină. Această stare se recuperează prin primirea Sfintelor Taine, care sunt administrate de către ierarhia bisericească. Temeiul ierarhiei ecleziastice este ierarhia divină, oglindită în unitatea Sfintei Treimi și în ierarhia îngerească. Sfântul Ignatie Teoforul îl consideră pe episcop a fi „chipul și imitatorul lui Dumnezeu-Tatăl; prezbiterii, adică sfetnicii și coliturghisitorii episcopului, sunt asemenați colegiului apostolic, care-L înconjoară pe Hristos; diaconii, ajutătorii direcții ai episcopului, sunt imitatori ai cetelor îngerești”².

În cercetarea noastră am argumentat faptul că ascultarea preotului față de episcop și a diaconului față de preot și episcop este o virtute centrală, care contribuie la păstrarea unității ecleziastice. Această virtute constituie modelul relației dintre preot și fiii săi duhovnicești. Virtutea ascultării trebuie să fie asumată de fiecare membru al Bisericii, deoarece este de origine divină și se întemeiază pe iubirea și ascultarea până la moarte a Fiului lui Dumnezeu întrupat față de Tatăl.

² SFÂNTUL IGNATIE TEOFORUL, Epistolele către Magnezieni, 16, 1; Tralieni, 2, 2-3 și 7, 2, *apud* Pr. prof. dr. Ion BRIA, *Dicționar de Teologie Ortodoxă*, ediția a II-a revizuită și completată, EIBMBOR, București, 1994, p. 201;

Conform teologiei ortodoxe, ascultarea față de Dumnezeu prin menținerea comuniunii ecleziale devine sursă de putere spirituală, în sensul că prin aceasta ni se împărtășește harul „dătător de viață” al lui Hristos prin Duhul Sfânt. Argumentarea noastră a vizat faptul că această virtute de căpetenie din morala ortodoxă se regăsește în mediul militar prin principiul subordonării necondiționate față de superior. Ierarhia militară reprezintă un sistem de ranguri instituționale care sunt dobândite prin competență profesională, iar aceasta, asociată cu valorile creștine, oferă și autoritatea morală.

În cercetarea noastră, am argumentat faptul că atât în mediul eclesial, cât și în cel militar simbolul autorității se concentrează într-o singură persoană: chiriarhul (episcopul) în mediul eclesial, iar comandantul în mediul militar. O altă asemănare între cele două instituții este organizarea ierarhică. În subcapitolul „Specificul ierarhiei militare” am explicat care a fost punctul de plecare pentru ierarhia din armată și modul în care este organizată pe grupe de corpuri: soldați gradați profesioniști, subofițeri, maiștri militari, ofițeri și generali.

În subcapitolul „Disciplina militară ca teorie, practică și manifestare în instituția militară”, am analizat principalele aspecte care țin de disciplina militară: respectarea tuturor legilor, a dispozițiilor și a regulamentelor militare, deoarece acestea au rolul de a asigura îndeplinirea tuturor misiunilor specifice. Pentru menținerea disciplinei, un rol important îl are rigoarea actului de comandă deținut de comandant. În analiza întreprinsă, am argumentat relația de reciprocitate dintre morala creștină și disciplina militară: educația în spiritul valorilor morale a viitorilor militari are ca efect formarea lor morală și dobândirea conștiinței profesionale autentice.

În capitolul al II-lea, *Virtuțile creștine – factor amplificator în asigurarea disciplinei militare*, ne-am propus să analizăm rolul virtuților teologice și morale în viața creștinului în general și aportul lor pentru cultivarea virtuților militare în sufletul celor care doresc să-și desfășoare serviciul sub drapelul patriei. Conform teologiei morale, sădirea virtuților în sufletul omului și întărirea acestuia pentru lucrarea lor constituie rezultatul lucrării Duhului Sfânt asupra creștinului, care are ca efect sfințirea vieții acestuia. Ținta pe care o urmărește credinciosul prin sădirea virtuților în sufletul lui este tocmai eliberarea de patimi. Având în vedere faptul că patimile sunt strâns legate unele de altele, lupta împotriva unei patimi implică lupta cu toate celelalte. Din acest motiv trebuie să avem în vedere faptul că tot astfel este și în cazul virtuților, sunt strâns legate unele de altele.

Conform teologiei morale, virtuțile teologice sunt „mijloace suprafirești pentru a-L cunoaște pe Dumnezeu”³ și pentru a păstra legătura cu El. Acestea ne sunt dăruite prin harul dumnezeiesc primit prin Sfintele Taine. Efectul virtuților teologice se întregește prin cultivarea virtuților morale în sufletul creștinului, iar beneficiul acestora este buna relaționare cu semenii. Din acest motiv, am efectuat o analiză teologică asupra celor patru virtuți morale cardinale (înțelepciunea, dreptatea, bărbăția creștină și stăpânirea de sine), deoarece acestea sunt temeiul virtuților militare.

În ultima parte a capitolului am identificat virtuțile ostășești specifice celor care doresc să-și slujească țara sub drapel. Acestea se întemeiază pe virtuțile teologice și pe cele morale cardinale, la care se adaugă jurământul militar, datoria față de patrie și tradiția militară (regulamentele specifice). Virtuțile ostășești sunt: devotamentul și loialitatea, supunerea și ascultarea față de superior, camaraderia și spiritul de jertfă, patriotismul, onoarea și demnitatea, vitejia ostășească, disciplina militară și spiritul de corp.

Capitolul al III-lea și al IV-lea reprezintă, de fapt, studiul practic al cercetării noastre, întrucât ne-am propus să argumentăm cu exemple din istoria Armatei și a Bisericii modul în care clerul militar a contribuit la susținerea și întărirea morală a ostașilor români implicați în cele două conflagrații mondiale, precum și importanța consilierii morale acordate pentru menținerea disciplinei militare. În acest context, am argumentat rolul pe care l-a avut protoiereul militar Constantin Nazarie, care a fost desemnat de către Sfântul Sinod să fie coordonatorul preoților care urmau să însoțească trupele române plecate pe front.

Prin argumentele aduse, am evidențiat faptul că toate acțiunile pastorale întreprinse de către preoții mobilizați, numiți „de armată”, au fost în legătură cu asumarea datoriei ostașilor români de a îndeplini serviciul militar încredințat de conducerea statului pentru eliberarea fraților aflați sub stăpânire străină și pentru unirea într-o singură țară românească. Sfintele slujbe oficiate pe câmpul de luptă și în spatele frontului, cuvântările ocazionale rostite și îndemnurile particulare adresate au constituit mijloacele utilizate pentru desfășurarea lucrării pastorale de întărire a moralului ostașilor în vederea continuării luptelor.

Pe lângă cei 253 de preoți mobilizați în structurile armatei între anii 1916-1918, au mai fost înrolați monahi, monahii și studenți teologi, care au îndeplinit serviciul de infirmieri și brancardieri. Aceștia au fost repartizați la spitalele mobile ale armatei, precum și la cele înființate de *Crucea Roșie Română*, unde au îngrijit zeci de mii de răniți și bolnavi (cei mai

³ Arhid. Prof. dr. Ioan ZĂGREAN, *Morala creștină. Manual pentru Seminariile teologice*, EIBMBOR, București, 1985, p. 134;

mulți fiind din Moldova). Din cauza tifosului exantematic declanșat, unii dintre ei au plătit cu prețul vieții îndeplinirea serviciului asumat din iubire față de neam.

După terminarea războiului, în urma demersurilor îndeplinite de către Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, la propunerea argumentată prin raportul detaliat elaborat de Protopopul militar Constantin Nazarie, s-a înființat Serviciul Religios din armată, pus sub conducerea Inspectorului Clerului militar, care urma să fie unul din ierarhii titulari ai Sfântului Sinod. Cea mai rodnică activitate de îndrumare morală a ostașilor români desfășurată de către clerul militar a avut loc în timpul episcopului dr. Partenie Ciopron.

În capitolul al IV-lea ne-am propus să analizăm activitatea de îndrumare morală a armatei române desfășurată de către episcopul militar dr. Partenie Ciopron, precum și de către preoții militari aflați sub coordonarea lui, conform documentelor militare identificate din perioada respectivă și a informațiilor prezentate în revista Episcopiei Militare „Arma Cuvântului”.

În cuprinsul acestui capitol am prezentat documente militare din perioada respectivă legate de tema noastră și am analizat conținutul fiecărui număr al revistei Episcopiei Militare, „Arma Cuvântului”, pentru a înțelege modul în care s-a efectuat activitatea de îndrumare morală a armatei române de către clerul militar.

Cercetarea noastră asupra revistei *Arma Cuvântului* a fost împărțită în trei părți: prima parte a examinat numerele care au fost editate în perioada mai 1940 - iunie 1941. Acest interval de timp corespunde cu perioada în care Armata României a intrat în stare de *concentrare*, fapt determinat de declanșarea celui de-al Doilea Război Mondial prin atacarea Poloniei de către Germania nazistă la 1 septembrie 1939. Numerele editate în această perioadă vor urmări fortificarea spirituală atât a preoților militari, cât și a tuturor categoriilor de ostași care se pregăteau pentru plecarea pe front. În a doua parte am analizat numerele tipărite în perioada iulie 1941- decembrie 1942, care corespunde cu intrarea armatei române în război de partea Germaniei pentru recuperarea Basarabiei răpită din trupul patriei de către regimul bolșevic, iar în partea a treia am analizat conținutul numerelor din perioada ianuarie 1943 - aprilie 1944. După această lună nu s-a mai tipărit revista *Arma Cuvântului*, din cauza interdicției fixate prin intermediul Biroului de Educație și Propagandă din armată, care a fost înființat pentru promovarea ideologiei comuniste.

Titlurile din numerele revistei cuprind *Pastoralele* trimise de Vlădica Partenie cu prilejul sfintelor sărbători (ale Nașterii și Învierii Domnului) și articolele scrise de către preoții militari. Acestea stârnesc și astăzi admirația cititorilor datorită ideilor frumoase transmise, inspirate din învățătura creștină, care au fost contextualizate, cu scopul de a înțelege importanța efortului de

a lupta pentru dezrobirea fraților români din Basarabia și pentru stârpirea regimului bolșevic, care a interzis manifestarea credinței ortodoxe, atât în Basarabia, cât și în satele și orașele din Ucraina și Rusia.

În capitolul al V-lea am analizat consecințele imixtiunii politicului în armată cu privire la existența și desfășurarea serviciului de consiliere moral-spirituală a militarilor români. Astfel, prin Decretul-Lege nr.177 pentru regimul general al cultelor religioase, dat la 3 august 1948, Episcopia Militară și Serviciul de asistență religioasă s-au desființat. Prigoana religioasă declanșată de regimul totalitar a fost consecința instaurării ideologiei materialiste atee, care a urmărit izgonirea lui Dumnezeu din sufletul omului, însă acest obiectiv al regimului comunist nu s-a materializat. De asemenea, am argumentat faptul că regimul comunist a modificat și percepția despre rostul disciplinei militare.

După Decembrie '89, Biserica și Armata au avut șansa de a se realătura în lucrarea de păstrare a identității spirituale și naționale prin semnarea *Protocolului în legătură cu organizarea și desfășurarea asistenței religioase în Armata României*, între Biserica Ortodoxă Română și Ministerul Apărării Naționale. Consecința încheierii acestui *Prototocol* a fost înființarea Secției de Asistență Religioasă, care a contribuit la instituirea funcțiilor de preoți militari și la organizarea concursurilor pentru selecționarea clerului militar ce va deservi Ministerul Apărării Naționale.

Datorită faptului că desfășor de peste 20 de ani activitatea de consiliere moral-spirituală într-o unitate de învățământ militar preuniversitar, am considerat ca este potrivit să argumentez importanța acestei activități pentru consolidarea valorilor morale a viitorilor militari din armata română.

Într-un colegiu militar/academie militară, preotul are un rol foarte important în consilierea morală și spirituală a elevilor/studenților militari, deoarece el este „părintele lor” nu numai prin formula specifică de adresare, ci mai ales datorită rolului pe care îl are de părinte spiritual în lipsa propriilor părinți. Astfel, el poate să-i ajute atunci când doresc răspunsuri mobilizatoare la diferitele situații cu care se confruntă în anumite împrejurări sau atunci când se află în fața unor dileme morale, pe care nu ar putea să le abordeze cu oricine datorită caracterului confidențial pe care îl au, dar care își găsesc rezolvare prin actul sacramental al Sfintei Spovedanii.

La finalul acestui capitol am valorificat experiența pe care am dobândit-o, ca preot militar, în urma misiunii *Resolute Support* din Teatrul de Operații Militare din Afganistan, pe care am desfășurat-o cu Batalionul de Infanterie Protecția Forței KAF „Brave Hearts” din Focșani, în perioada 15.08.2017-15.02.2018. Cu acest prilej, am constatat și am argumentat

rolul important pe care îl are preotul militar pentru susținerea și întărirea morală a militarilor în condițiile de stres maxim cu care se confruntă din cauza pericolului permanent.

La sfârșitul lucrării am adăugat două anexe pentru a înțelege specificul asistenței religioase în alte capelanate militare din lume. Aceste anexe conțin informații inedite, care nu au mai fost prezentate în spațiul științific românesc. Prima a fost elaborată cu scopul de a observa modul în care a fost organizat Capelanatul Militar din Statele Unite ale Americii și specificul consilierii religioase desfășurate de către preoții militari protestanți și romano-catolici pe baza moralei creștine în Primul Război Mondial, precum și modul în care s-a situat societatea civilă americană, clerul protestant din SUA și cel anglican din Marea Britanie față de problema războiului.

Cea de-a doua anexă am întocmit-o cu scopul de a prezenta maniera în care este organizată asistența religioasă în câteva armate din Orient, unde există o diversitate de tradiții religioase, precum și importanța acesteia pentru susținerea moralului militarilor în vederea îndeplinirii tuturor misiunilor specifice. Cu acest prilej, am analizat particularitatea asistenței religioase din armata indiană, srilankeză, coreeană (Coreea de Sud) și israeliană. În spațiul oriental, unde majoritatea populației este necreștină, de orientare hindusă, budistă, taoistă, sikistă, musulmană și mozaică, termenul echivalent pentru capelan este de *expert religios*. Acesta poate fi maestrul sikist, înțeleptul hindus și imamul musulman, iar în armata israeliană este rabinul militar. Prin activitatea religioasă desfășurată, acești experți (sau îndrumători) religioși se aseamănă cu capelanul dintr-o armată creștină.

6. Concluzii

Fiecare popor își asigură perenitatea în istorie prin cele trei componente ale identității naționale: cultura spirituală (formată din: limba, literatura, religia și spiritualitatea neamului, gândirea științifică și politică a elitei sale, tradițiile și folclorul său), cultura materială (patrimoniul arhitectural, artistic, științific și tehnic) și aparatul instituțional existent care veghează la stabilitatea, securitatea și continuitatea statului respectiv. Între instituțiile fundamentale ale statului român se află Armata și Biserica, datorită simbiozei fixate în timp: Armata contribuie la asigurarea securității, independenței și suveranității statului, iar Biserica îi asigură „securitatea” și continuitatea spirituală prin credință, cultură, valorile morale promovate și tradiția transmisă din generație în generație. În acest context, Alexandru Vlahuță

spunea: „La toate cumpenele istoriei poporului nostru, găsim statornic îngemănarea celor sfinte cu cele vremelnice, precum și adâncă, nestrămutată legătură între cruce și spadă”⁴.

Cercetarea pe care am întreprins-o, „Morala creștină și disciplina militară. O cercetare istorico- teologică”, pleacă de la ipoteza că între morala creștină și disciplina militară există o relație de complementaritate, datorită faptului că învățătura creștină oferă militarilor valori care susțin conștiința responsabilității morale și profesionale. În același timp, disciplina militară ne ajută să înțelegem faptul că aceasta constituie paradigma disciplinei sau a ordinii morale care trebuie să existe în sufletul creștinului pentru ca alegerile și deciziile lui să contribuie la înlesnirea comuniunii veșnice cu Dumnezeu: „Iată, stau la ușă și bat; de va auzi cineva glasul Meu și va deschide ușa, voi intra la el și voi cina cu el și el cu Mine” (*Apoc. 3, 20*).

Teologia morală nu urmărește să stabilească datoriile morale ale fiecărui creștin, ci rolul acesteia este de a contribui la înțelegerea învățăturilor divine transmise și la fixarea principiilor ce trebuie aplicate în situațiile diferite de viață. Prin raportarea sa permanentă la legea morală dumnezeiască și omenească, omul își formează conștiința sa morală. Prin intermediul acesteia, a gândirii raționale, a voinței și a libertății sale responsabile, omul contribuie la fixarea ordinii morale în lume. Eliberându-se de patimi și lucrând virtuțile, creștinul dobândește înțelepciunea, cumpătarea și curajul de a înfrunta răul. Cu alte cuvinte, dobândește ordinea sufletească și rațională capabilă să asigure un *modus vivendi* sau disciplina sa morală, care implică respectarea și asumarea învățăturilor morale revelate datorită faptului că s-au dovedit a fi normative pentru viață.

Disciplina militară obligă pe fiecare membru al armatei să respecte legile, dispozițiile și regulamentele militare, întrucât acestea au scopul de a fixa un anumit tip de comportament întemeiat pe principii morale. La fel ca și în morala creștină, în disciplina militară nu există reglementări mai importante care trebuie să fie respectate și altele mai puțin importante, care pot fi trecute cu vederea. Un aspect important cu privire la specificul acesteia îl constituie faptul că menținerea disciplinei în mediul militar se asigură prin seriozitatea și rigurozitatea actului de comandă, care trebuie să exprime profesionalismul comandantului și prestigiul său moral.

Plecând de la premisa că disciplina militară este influențată de valorile morale, am argumentat „spiritualizarea” principiului de subordonare necondiționată al inferiorului față de superior prin faptul că autoritatea comandantului nu trebuie să se sprijine doar pe superioritatea funcției și a gradului avut, ci implică ascendentul moral al acestuia în fața subordonaților, care constă în profesionalismul său și principialitatea dovedită în relația cu subordonații. Cu alte

⁴ Pr. Ion ILINCA, col. (r) dr. Ion IONIȚĂ, Dan IONESCU et al., *Biserica și Armata: slujire și jertfă*, p. 9;

cuvinte, autoritatea comandantului și a superiorului trebuie secondată de prestigiul moral dobândit în relația profesională cu subordonații.

Analizând rolul virtuților teologice și morale în viața creștinului în general, am argumentat faptul că acestea determină fortificarea sufletească a militarilor, dar și formarea și susținerea virtuților ostășești, care au fost esențiale în timp de război și sunt atât de necesare astăzi în misiunile din teatrele de operații militare și viața cotidiană. Cu alte cuvinte, pentru militari credința statornică în Dumnezeu și a iubirii față de patrie are putere de a transforma datoria în jertfirea de sine.

Conform teologiei creștine, virtuțile teologice se întregesc prin cultivare virtuților morale în sufletul nostru, deoarece toate sunt strâns legate unele de altele. În acest context, Sfântul Grigorie de Nyssa spune că „e cu neputință să câștigi una, cu adevărat și în chip deplin, și să nu ajungi și la celelalte; căci dacă una pătrunde în om, neapărat îi urmează toate”⁵.

În acest context, am efectuat o analiză teologică asupra celor patru virtuți morale cardinale (înțelepciunea, dreptatea, bărbăția creștină și stăpânirea de sine), cu scopul de a demonstra că împreună cu cele teologice sunt temeiul virtuților militare. Astfel, prezența înțelepciunii în sufletul unui militar constituie prilejul de a cultiva virtutea demnității și a onoarei. Aceste virtuți impun respect, apreciere și încredere deosebită față de corpul militarilor. Valoarea acestora este dată de faptul că „nu sunt moștenite și nici nu se pot cumpăra”⁶, ci trebuie să fie dobândite prin efort personal, iar o dată pierdute greu mai pot fi recuperate. Bărbăția creștină determină apariția datoriei și a vitejiei ostășești de a înfrunta primejdiile, iar pe timp de război a determinat oțelirea voinței și alungarea lașității.

Vitejia este considerată „cea mai frumoasă podoabă a unui ostaș”⁷, deoarece prin aceasta arată că el nu se teme de moarte. Datorită faptului că jertfirea vieții pe câmpul de luptă este cea mai sublimă formă a iubirii creștine, se consideră că cea mai frumoasă moarte este aceea de pe câmpul de luptă. Alături de stăpânirea de sine, bărbăția a contribuit la formarea tăriei de caracter și la fixarea disciplinei militare. Prin aceasta înțelegem nu numai principiul subordonării necondiționate față de comandant și superior, ci și profunzimea morală a acesteia și, anume, comportamentul demn și ireproșabil caracteristic unui militar, obținut prin înfrumusețarea sufletească cu toate virtuțile militare amintite.

⁵ SFÂNTUL GRIGORIE DE NYSSA, „Despre feciorie”, text și trad. fr. de M. Aubineau, în *Sources chrétiennes*, nr. 119, Paris, 1966, *apud* JEAN-CAUDE LARCHET, *Terapeutică bolilor spirituale*, p. 366;

⁶ General C. DRAGU, *Educațiunea morală și națională în armată*, p. 59;

⁷ Prot. ILIE HOCIOTĂ, *Învățăături morale pentru educația ostașilor*, p. 50;

Plecând de la premisa că virtuțile creștine contribuie la formarea virtuților militare, am analizat rolul pe care l-au îndeplinit preoții din armată în susținerea moralului oștirii și a disciplinei militare în Războiul Reîntregirii neamului prin folosirea învățăturilor specifice moralei creștine.

Conform documentelor identificate în cercetarea noastră am constatat faptul că ordinele militare care au fost date de la începutul intrării armatei române în război au fost în legătură cu respectarea regulamentelor și a disciplinei militare. Scopul acestora a fost împiedicarea apariției sentimentului de frică și a unei stări de spirit în care instinctul de conservare să primeze în fața datoriei de a lupta. Cu acest prilej, preoții mobilizați au avut responsabilitatea de a sfătui în așa manieră soldații, încât să meargă cu bărbăție la luptă și cu nădejde că vor reuși să împlinească dezideratul național: eliberarea fraților de peste munți aflați sub ocupație străină. În contextul propagandei subversive care s-a strecurat între ostașii români cu scopul ca aceștia să depună armele în fața inamicului, confesorii militari au contracarat-o prin învățătura creștină despre valoarea spirituală a patriotismului și a jertfelniciei.

Săvârșirea Sfintei Liturghii pe front de către clerul militar avea rostul de a spori credința ostașilor în purtarea de grijă a lui Dumnezeu asupra lor și asupra țării. De asemenea, Sfânta Liturghie oferea prilejul de îmbărbătare prin predica rostită de către preotul militar. Pentru ostași, participarea la lupte și vărsarea de sânge aducea și un sentiment de vinovăție morală, însă prezența preotului, binecuvântarea și dezlegarea acordată ostașilor sporea credința asupra faptului că Însuși Dumnezeu veghează asupra lor, îi va întări în luptă și, astfel, vor obține biruința împotriva dușmanului. O altă atribuție pe care au îndeplinit-o confesorii armatei a fost înmormântarea tuturor ostașilor căzuți în luptă și organizarea serviciilor de pomenire, iar prin aceste fapte s-a arătat respectul și prețuirea față de jertfa camarazilor căzuți pe „câmpul de onoare” al patriei.

După înființarea Episcopiei Militare, cea mai rodnică activitate de îndrumare morală a ostașilor români desfășurată de către clerul militar a avut loc în timpul episcopului dr. Partenie Ciopron. Metodele inedite alese de episcopul militar au fost vizitele pastorale la toate unitățile militare care se pregăteau pentru a intra în luptă și înființarea revistei Episcopiei Militare, intitulată „Arma Cuvântului”, în paginile căreia mulți preoți militari au avut ocazia să publice.

Informarea permanentă realizată prin periodicul *Arma Cuvântului* a demonstrat următoarele aspecte:

- pregătirea militară s-a realizat prin instrucție, însă pregătirea sufletească a ostașilor români, la fel de importantă ca cea militară, s-a dobândit prin educația moral-religioasă asigurată de preoții militari;

- îndrumarea și întărirea morală a oștirii s-a făcut cu scopul însuflețirii acestora și a formării conștiinței militarilor că se află sub purtarea de grijă a lui Dumnezeu;

- sfaturile și îndemnurile date de Episcopul Armatei, dr. Partenie Ciopron, prin Pastoralele și predicile sale, precum și articolele scrise de preoții militari, în contextul războiului, au urmărit formarea patriotismului și conștientizarea faptului că, prin jertfa personală a tuturor, se va obține bunăstarea morală și spirituală a neamului.

De asemenea, alte articole din paginile revistei *Arma Cuvântului* au contribuit la înțelegerea situației grele în care s-a aflat populația pravoslavnică din partea răsăriteană a continentului european. În acest sens, am subliniat faptul că armata română a efectuat nu numai eliberarea teritoriilor patriei noastre răpite de către rușii bolșevici, ci a înfăptuit și opera de renaștere spirituală în Transnistria și în teritoriile din Sud-estul Ucrainei ocupate de ruși, precum și în Crimeea, întrucât și acelea au fost supuse la programul crunt de mutilare spirituală adoptat de regimul comunist rusesc după Primul Război Mondial. Astfel, prin satele din Basarabia și Rusia, pe unde treceau cu trupele, preoții militari deschideau bisericile, le reparau cu ajutorul militarilor români, chemau poporul pravoslavnic la rugăciune, predicau cuvântul lui Dumnezeu și aduceau însuflețire spirituală în rândul sătenilor.

Prin ordinele speciale adresate de către Episcopul Armatei preoților militari, acesta a accentuat datoria pe care o avea clerul militar de a se preocupa zilnic de starea sufletească a ostașilor prin contactul permanent cu corpul ofițeresc și cu trupele. De pildă, într-unul din ordinele emise, episcopul dr. Partenie Ciopron preciza: „Cei de pe front, interesați-vă zilnic de starea sufletească a ostașilor. Pretutindeni să se simtă prezența preotului militar. Încurajați și entuziasmați pe ostași. Arătați-le că războiul de azi e o cruciadă a creștinismului contra păgânismului”⁸.

De asemenea, prin consilierea morală acordată ostașilor români, preoții militari au contribuit la păstrarea disciplinei militare în contextul tendinței unor militari de a dezerta sau de a se automutila din cauza fricii de a nu-și pierde viața. Pe front rugăciunea făcută între țâcănitul mitralierelor și șuieratul obuzelor a avut o intensitate aparte. Din acest motiv, preoții au stat aproape de ostași, săvârșind sfintele slujbe și întărindu-i tot timpul.

⁸ Ordinul Circular nr. 35/20.07.1941 către preoții militari activi, A. M. R., fond Inspectoratul Clerului Militar, dosar 286, f. 31, *apud* Gheorghe NICOLESCU et alii, *Preoți în tranșee: 1941-1945*, p. 18;

Înțelegând pericolul care va veni de la „hidra comunistă”, slujitorii sfintelor altare au atras atenția permanent asupra primejdiei respective. Lovitura de stat de la 23 august 1944 a adus schimbări profunde în politica țării, deoarece aliatul german a devenit dușman, iar inamicul de la răsărit a devenit aliat. Episcopul militar dr. Partenie Ciopron a anticipat schimbările instituționale și sociale pe care le aducea noul regim comunist instaurat în armată, iar acest aspect îl va semnaliza preoților în mod subtil prin dispozițiile date. Din momentul infiltrării politrucilor comuniști în armată, situația s-a schimbat, iar clerului militar nu i s-a mai permis să vorbească împotriva noului regimului politic instalat la conducerea țării.

Plecând de la premisa că atât educația morală creștină efectuată în instituțiile statului, cât și concepția aplicată asupra disciplinei militare sunt subordonate legislativului politic, am argumentat faptul că ideologia comunistă aplicată în toate instituțiile statului a declanșat schimbarea percepției față de disciplina militară și prigoana împotriva credinței și educației creștine. Astfel, modul în care a fost înțeleasă disciplina militară s-a schimbat substanțial. Aceasta nu s-a mai întemeiat pe corelația dintre dispozițiile militare și valorile morale, ci s-a sprijinit pe „conștiință politică și educația comunistă a militarilor”⁹, promovată prin noile legi și dispoziții militare legiferate. În aceste împrejurări, disciplina militară a devenit totalitatea obligațiilor politice și militare care trebuiau asumate în mod necondiționat, urmând principiul conform căruia îndatorirea politică avea întâietate. Obținându-se schilodirea spiritului civic, s-au rupt legăturile sufletești dintre cetățeni și s-a instaurat sentimentul de frică față de regimul comunist și față de deservenții lui.

Prigoana religioasă declanșată de regimul totalitar a fost consecința instaurării ideologiei materialiste atee, care a urmărit izgonirea lui Dumnezeu din sufletul omului. Prin detenția și exterminarea fizică aplicată unor categorii de intelectuali mai greu de convinși (cum au fost: ierarhi, preoți, intelectuali, ofițeri, generali etc) s-a încercat scoaterea lui Dumnezeu din sufletul românilor și schimbarea conștiinței lor prin construirea „omului nou”, rupt de valorile străbune. Militarii, ținând seama de rigoarea spiritului militar specific, nu și-au permis să procedeze altfel. Din acest motiv, respectarea disciplinei sociale și militare fixate de regimul comunist constituia dovada supremă a devotamentului lor față de țară.

După Decembrie '89, Biserica și Armata au avut șansa de a se reînfrăți în lucrarea de păstrare a identității spirituale și naționale a țării prin semnarea *Protocolului în legătură cu organizarea și desfășurarea asistenței religioase în Armata României*, încheiat la 11 octombrie 1995, între Biserica Ortodoxă Română și Ministerul Apărării Naționale. Efectul direct al

⁹ *Regulamentul disciplinar al Forțelor Armate ale Republicii Populare Române, I-4, p. 6;*

încheierii Protocolului a fost înființarea Secției de Asistență Religioasă, care a contribuit la crearea funcțiilor de preoți militari și la organizarea concursurilor pentru selecționarea clerului militar ce va deservi Armata Română.

În acest context, am argumentat importanța prezenței preotului într-o unitate militară pentru consilierea moral-spirituală a personalului. Valorificând experiența pe care o am de peste 20 de ani ca preot într-o unitate de învățământ militar preuniversitar, am argumentat rolul esențial pe care îl are preotul în consilierea morală și spirituală a elevilor/studenților dintr-un colegiu militar/academie militară. Asemenea preotului dintr-o parohie, el este „părintele lor” nu numai prin formula specifică de adresare, ci mai ales datorită funcției nobile pe care o are de părinte spiritual. Astfel, el poate să-i ajute atunci când doresc răspunsuri edificatoare la diferitele situații cu care se confruntă sau atunci când se află în fața unor dileme morale, pe care nu ar putea să le abordeze cu oricine datorită caracterului confidențial pe care îl au, dar care își găsesc rezolvare prin actul sacramental al Sfintei Spovedanii sau prin certitudinea confidențialității dialogului.

Educația moral-religioasă pe care o îndeplinește preotul militar contribuie la susținerea dorinței lor de autoperfecționare, îi ajută să își formeze o cultură întemeiată pe valori morale și, astfel, se vor securiza moral și cultural în fața influențelor aduse de mentalitatea occidentală de tip „open mind”. Sfinții militari din sinaxarul Bisericii, precum: Sfântul Mare Mucenic Gheorghe, Sfântul Dimitrie Izvorătorul de Mir, Sfântul Teodor Stratilat și alții, dovedesc faptul că Armata și Biserica împărtășesc aceleași valori comune: dragostea față de țară și neam, asumarea spiritului de jertfă, curajul mărturisirii adevărului, onoarea, demnitatea și responsabilitatea faptelor.

Plecând de la premisa că prezența preotului între militari a fost atât de binevenită pe timp de război, tot astfel este necesară prezența lui pe timp de pace și în timpul operațiunilor militare din teatrele de operații militare. Datorită experienței acumulate în calitate de preot militar în urma misiunii *Resolute Support* din Teatrul de Operații Militare din Afganistan, desfășurată cu Batalionul de Infanterie Protecția Forței KAF „Brave Hearts” din Focșani în perioada 16.08.2017-15.02.2018, am constatat rolul important pe care îl are preotul militar în asemenea împrejurări. În acest context, am argumentat atribuția capelanului militar de a susține și de a întări moral și spiritual militarii dislocați în astfel de operațiuni, în contextul condițiilor de stres maxim cu care se confruntă și a pericolului permanent.

Pentru a surprinde specificul asistenței religioase în alte capelanate militare din lume, am întocmit două anexe. Prima a fost elaborată cu scopul de a observa specificul consilierii moral-spirituale asigurate de către preoții militari protestanți și romano-catolici din Statele

Unite ale Americii în Primul Război Mondial, precum și modul în care s-a situat societatea civilă americană, clerul protestant din SUA și cel anglican din Marea Britanie față de problema războiului.

Cea de-a doua anexă am întocmit-o cu scopul de a remarca maniera în care este organizată asistența religioasă în câteva armate din Orient, unde există o diversitate de tradiții religioase, precum și importanța acesteia pentru susținerea moralului militarilor în vederea îndeplinirii tuturor misiunilor specifice. Cu acest prilej, am analizat specificul asistenței religioase din armata indiană, srilankeză, coreeană (Coreea de Sud) și israeliană. Cercetătorii care s-au orientat asupra acestui domeniu, au constatat că termenul folosit pentru a exprima acest domeniu de activitate din cadrul instituției militare, în statele cu majoritate creștină, este de „capelanat”, iar persoana care răspunde de această activitate este *capelanul*, care poate fi preot ortodox, romano-catolic, protestant sau pastor neo-protestant. În spațiul oriental, unde majoritatea populației este necreștină, de orientare hindusă, budistă, taoistă, sikistă, musulmană și mozaică, termenul echivalent pentru capelan este de *expert religios sau îndrumător religios*. Acesta poate fi maestrul sikist, înțeleptul hindus și imamul musulman, iar în armata israeliană asistența religioasă este asigurată de către rabinii militari. Acești experți (sau îndrumători) religioși sunt asemenea unui capelan dintr-o armată creștină, însă diferența este dată de modul în care desfășoară cultul și de specificul educației moral-religioase transmise. Datorită beneficiului moral și spiritual adus trupelor prin activitățile desfășurate, prezența respectivilor îndrumători religioși a fost constantă în toate armatele examinate.

În urma analizei întreprinse pe parcursul acestei lucrări și a informațiilor oferite, am reușit să argumentez faptul că relația dintre Biserică și Armată este una de reciprocitate: Biserica oferă acesteia un set de valori morale, iar Armata oferă moralei creștine un spațiu de aplicare. De la instituția militară, creștinul poate desprinde modelul „disciplinei” morale ca mod de viață, pe care trebuie să și-o asume în viața cotidiană, iar militarul de orice grad, prin intermediul credinței, își exersează capacitatea de autoperfecționare morală, care poate ajunge până la eroism în împrejurări cruciale pentru destinul neamului. De asemenea, promovarea valorilor morale în armată contribuie la întărirea disciplinei militare și la formarea unor cetățeni devotați patriei.

7. Cuprinsul tezei de doctorat *in extenso*

Introducere

9. Motivația alegerii temei	7
10. Obiectivele cercetării	9
11. Statusul cercetării acestei teme astăzi și originalitatea	9
12. Metodele de cercetare	11
13. Structura lucrării	13

Capitolul I

Delimitări conceptuale privind morala creștină și disciplina militară

I.1.1. Semnificația conceptului de <i>morală creștină</i>	20
I.1.2. Vocația morală a omului conform învățaturii creștine	22
I.2. Trăsături caracteristice ale moralei creștine: legea morală, ordinea morală și conștiința morală	23
I.2.1. Semnificația conceptului de <i>lege morală</i>	23
I.2.2. Legea morală ca temei al datoriei morale	25
I.2.3. Ordinea morală, binele moral și Binele suprem	29
I.2.4.1. <i>Conștiința morală</i> – factor subiectiv de aplicare a legii morale	34
I.2.4.2. Conștiința responsabilității ca factor de progres moral	38
I.3.1. <i>Ierarhia</i> ca principiu al ordinii morale	41
I.3.2. Distincția dintre autoritatea morală și puterea autoritară	48
I.3.3. Specificul ierarhiei în mediul militar românesc	50
I.4. Disciplina militară	53
I.4.1. Scurt istoric asupra disciplinei militare	53
I.4.2. Specificul disciplinei militare	56
a) Definiția sintagmei <i>disciplină militară</i>	56
b) Specificul disciplinei militare în armata română	58
I.5. Manualul antebelic <i>Morală și disciplină militară</i> - mijloc de implementare a moralei creștine în disciplina militară	65
I.6. Relația dintre morala creștină și disciplina militară	76

Capitolul II

Virtuțile creștine– factor amplificator în asigurarea disciplinei militare

2.1. Sensul noțiunii de <i>virtute</i>	79
--	----

2.2. Virtutea în antichitatea greacă și latină	80
2.3. Conceptul de <i>virtute</i> în morala creștină	81
2.4. Cultivarea virtuților prin lupta împotriva patimilor	84
2.5. Virtuțile teologice și virtuțile morale – puterile spirituale ale militarului creștin	
2.5.1. Virtuțile teologice	90
2.5.1.1. Credința	90
2.5.1.2. Nădejdea	96
2.5.1.3. Iubirea	98
2.5.2. Virtuțile morale – puteri spirituale ale militarului creștin	104
2.5.2.1. Înțelepciunea (discernământul duhovnicesc)	104
2.5.2.2. Dreptatea	111
A. Virtutea dreptății în antichitatea greacă	111
B. Virtutea dreptății – aspecte biblice	115
C. Considerente teologice asupra dreptății	117
2.5.2.3. Bărbăția creștină	
A. Virtutea curajului în filosofia antică	122
B. Bărbăția în morala creștină	123
2.5.2.4. Cumpătarea (stăpânirea de sine)	
A. Stăpânirea de sine în filosofia greacă	127
B. Valoarea cumpătării în morala creștină	132
2.6. Relația dintre virtuțile morale creștine și virtuțile militare	136
2.6.1. Devotamentul și loialitatea	137
2.6.2. Stăpânirea de sine, supunerea și ascultarea față de superior	143
2.6.3. Camaraderia	146
2.6.4. Patriotismul și spiritul de jertfă	148
2.6.5. Onoarea și demnitatea	154
2.6.6. Vitejia ostășească (curajul militar)	158
2.6.7. Disciplina militară și spiritul de corp ostășesc	164
2.7. Concluzii	166

Capitolul III

Aportul moralei creștine promovate de Biserica Ortodoxă Română pentru consolidarea disciplinei militare și însuflețirea oștirii în Primul Război Mondial

3.1. Organizarea Serviciului Religios al Armatei înainte de război	168
3.2. Rolul preoților militari pentru susținerea moralului armatei și a disciplinei militare în Războiul de reîntregire națională	174
3.3. Slujbele religioase permanente și ocazionale oficiate pe câmpul de luptă și în spitalele de campanie ca modalități de întărire spirituală	185
3.3.1. Sfânta Liturghie	185
3.3.2. Slujbele de înmormântare și slujbele de pomenire	187
3.3.3. Alte servicii religioase și activități pastorale desfășurate de clerul mirean și cinul monahal în timpul Marelui Război	189
3.4. Importanța Serviciului Religios permanent pentru însuflețirea oștirii.....	194
3.5. Concluzii	199

Capitolul IV

Îndrumarea morală a ostașilor români desfășurată de clerul din armată sub coordonarea Episcopului militar dr. Partenie Ciopron (1896 – 1980)

4.1. Alegerea ca Episcop al Armatei și situația existentă la nivelul Episcopiei militare.....	202
4.2. Înfăptuirile Episcopului militar dr. Partenie Ciopron	206
4.3.1. Consilierea morală a oștirii înfăptuită de clerul militar în perioada mai 1940 – iunie 1941, reflectată în revista <i>Arma Cuvântului</i>	209
4.3.2. Activitatea publicistică a clerului militar desfășurată în perioada iulie 1941 – decembrie 1942 cu scopul întăririi morale și spirituale a ostașilor români, conform revistei <i>Arma Cuvântului</i>	219
4.3.3. Îndrumarea morală a ostașilor români desfășurată de către clerul militar, conform relatărilor din revista <i>Arma Cuvântului</i> , în perioada ianuarie 1943 - iunie 1944.....	252
4.4. Concluzii	275

Capitolul V

Modalități de manifestare a disciplinei militare în contextul imixtiunii politicului în armată

5.1. Eliminarea moralei creștine și a asistenței religioase din armată în timpul regimului politic totalitar din România	276
--	-----

5.2. Specificul disciplinei militare în perioada comunistă	278
5.3. Considerente morale asupra disciplinei sociale și militare promovate de regimul comunist	287
5.4. Renașterea asistenței religioase în Armata română după Decembrie 1989.....	290
5.5. Particularități ale pastorației efectuate în rândul liceenilor militari și în rândul militarilor din Batalionul 280 Infanterie „Valter Măcăineanu”	295
5.6. Concluzii	305
VI. Concluzii finale	308

Anexa 1:

Pastorația exercitată de către Capelanatul militar american și britanic pe baza moralei creștine în timpul Primului Război Mondial

1. Scurt istoric.....	318
2. Atitudinea clerului protestant american și a celui anglican față de război	321
3. Consilierea morală și pastorală asigurată de către capelanii americani și britanici pe timp de război	324
4. Revigorarea credinței personale a soldatului american în timpul războiului	335
5. Concluzii	339

Anexa 2:

Asistența religioasă specifică unor Capelane militare din Orient (India, Sri Lanka, Coreea de Sud și Israel)

1. Noțiunea de <i>capelanat militar</i> și tipologii de manifestare	342
2. Trăsături ale capelanatului militar din India	344
3.1. Asistenței religioase în armata din Sri Lanka	347
3.2. Situația contemporană a asistenței religioase în armata din Sri Lanka	351
4. Specificul Capelanatului militar din Coreea de Sud	355
5. Rabinatul militar din Forțele de Apărare ale Israelului	357
6. Concluzii	364

8. Bibliografie

1. Izvoare biblice

Biblia sau *Sfânta Scriptură*, tipărită sub îndrumarea și cu purtarea de grijă a Preafericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, cu aprobarea Sfântului Sinod, EIBMBOR, București, 2008;

2. Dicționare, Enciclopedii

1. Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române, coordonator științific: Ioana Vintilă-Rădulescu, ediția a 3-a rev. și adăug., Ed. Univers Enciclopedic Gold, București, 2021;
2. *Dicționar explicativ ilustrat al limbii române* (DEXI), coordonator științific Eugenia Dima, Ed. Arc & Gunivas, Geneva 2007;
3. BRANIȘTE, Pr. dr. Ene, Ecaterina BRANIȘTE, *Dicționar enciclopedic de cunoștințe religioase*, Ed. Diecezană, Caransebeș, 2001;
4. BRIA, Pr. prof. dr, Ion, *Dicționar de Teologie Ortodoxă*, ediția a II-a revizuită și completată, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1994;
5. DIDIER, Julia, *Dicționar de filosofie*, traducere, prefață și completări privind filosofia românească de dr. Leonard Gavrilu, Ed. Univers Enciclopedic, București, 1999;
6. DORLING KINDERSLEY LIMITED, *Filosofie. Idei fundamentale*, trad. Crina Boitor, Ed. Litera, București, 2016.

3. Izvoare patristice

1. SFÂNTUL ANTONIE CEL MARE, *Învățăături despre viața morală a oamenilor și despre buna purtare, în 170 de capete*, în coll. *Filocalia sfințelor nevoințe ale desăvârșirii*, vol. I, trad. și note de Pr. prof. dr. D. Stăniloae, ediția a IV-a, Ed. Harisma, București, 1993;
2. CLEMENT ALEXANDRINUL, *Stromate*, în coll. *PSB*, vol. 5, trad., introd., note și indice de pr. prof. Dumitru Fecioru, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1980;

3. SFÂNTUL CIPRIAN, „Către Donatus”, în *Apologeți de limbă latină*, trad. de Prof. Nicolae Chițescu, Eliodor Constantinescu, Paul Papadopol și Prof. David Popescu, coll. *PSB*, vol. 3, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române , București, 1981;
4. SFÂNTUL COSMA ETOLIANUL, *Viața și învățăturile Cuviosului și Sfințitului Mucenic Cosma Etolianul, luminătorul Greciei și Apostolul săracilor*, trad. de Diac. Ioan I. Ică jr., ed. Deisis, Sibiu, 2008;
5. SFÂNTUL DIADOH AL FOTICEII, *Cuvânt ascetic*, în. coll. *Filocalia*, vol. I, Ed. Harisma, București, 1993;
6. DIOGENES LAERTIOS, *Despre viețile și doctrinele filosofilor*, trad. de C.I. Balmuș, studiu introductiv și comentarii de Aram M. Frenkian, Ed. Polirom, Iași, 1997;
7. Ava Dorotei, *Învățături de suflet folositoare ale celui între sfinți, părintele nostru Dorotei*, în coll. *Filocalia sfințelor nevoițe ale desăvârșirii*, vol. IX., trad., introducere și note Pr. Prof. dr. Dumitru Stăniloae, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2013;
8. ISAIA PUSTNICUL, *Despre păzirea minții în 27 de capete*, în coll. *Filocalia sfințelor nevoițe ale desăvârșirii*, vol. I, trad., introducere și note Pr. Prof. dr. Dumitru Stăniloae, Ed. Harisma, București, 1993;
9. SFÂNTUL GRIGORIE SINAITUL, *Capete foarte folositoare în acrostih*, în coll. *Filocalia sau Culegere din scrierile Sfinților Părinți, care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși*, VII, trad., introd. și note de pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române , București, 1977;
10. SFÂNTUL IOAN CASIAN, *Scrieri alese*, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 57, trad. de prof. Vasile Cojocaru și prof. David Popescu, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române , București, 1990;
11. SFÂNTUL IOAN CASIAN, *Convorbiri duhovnicești*, în coll. *PSB* , vol. 57, trad. de prof. Vasile Cojocaru și prof. David Popescu, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1990;
12. SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, „Omilii la Epistola către Romani”, în *Omilii la epistolele pauline*, vol. I., trad. P.S. Teodosie Atanasiu, Ed. Cristiana, București, 2005;
13. SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, *Omilii la Matei*, col. *PSB*, vol. XXIII, trad. introd. și note Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1994;

14. SFÂNTUL IOAN SCĂRARUL, *Scara dumnezeiescului urcuș* în coll. *Filocalia sau Culegere din scrierile Sfinților Părinți, care arată cum se poate omul curăța, lumina și desăvârși*, vol. IX, trad. din gr., introd. și note de pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2013;
15. SFÂNTUL GRIGORIE DE NYSSA, *Despre facerea omului*, în col. *PSB*, vol. XXX, trad. Pr. prof. T. Bodogae, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1998;
16. MARCU ASCETUL, *Răspuns acelora care se îndoiesc despre Dumnezeiescul Botez*, în coll. *Filocalia sfințelor nevoițe ale desăvârșirii*, vol. I, Ed. Harisma, București, 1993;
17. METODIU DE OLIMP, „Discursul XI: Virtutea”, în: *Scrieri*, coll. Părinți și Scriitori Bisericești, vol.10, studiu introd., trad., note și indici de Pr. Constantin Cornițescu, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1984;
18. SFÂNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL, *Ambigua*, trad. Pr. prof. Dumitru Stăniloae, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române București, 1983;
19. SFÂNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL, *Ambigua*, trad. din lb. greacă veche, introd. și note de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2006;
20. SFÂNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL, *Capete despre dragoste*, în coll. *Filocalia sfințelor nevoițe ale desăvârșirii*, vol. II, trad, introd. și note Pr. Prof. dr. Dumitru Stăniloae, Ed. Harisma, București, 1993;
21. SFÂNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL, *Cuvânt ascetic*, în coll. *Filocalia*, vol. II, trad, introd. și note Pr. Prof. dr. Dumitru Stăniloae, Ed. Harisma, București, 1993;
22. SFÂNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL, *Răspunsuri către Talasie*, în coll. *Filocalia*, vol. III trad. Pr prof. dr. Dumitru Stăniloae, Ed. Harisma, București, 1994;
23. SFÂNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL, *Răspunsuri către Talasie*, în col. *Filocalia*, vol.III, trad. Pr. Prof. D. Stăniloae, Ed. Apologeticum, 2005 (ediție electronică);
24. SFÂNTUL NICOLAE VELIMIROVICI, *Războiul și Biblia*, trad. din limba sârbă de Adrian Tănăsescu-Vlas, ediția a 2-a, Ed. Sophia, 2010;
25. SFÂNTUL PETRU DAMASCHINUL, „Învățăături duhovnicești”, în *Filocalia sfințelor nevoițe ale desăvârșirii*, vol. V., trad., introd. și note Pr. Prof. dr. Dumitru Stăniloae, Ed. Harisma, București, 1993;
26. CUVIOSUL SILUAN ATONITUL, *Între iadul deznădejdi și iadul smereniei. Însemnări duhovnicești*, ediția a II-a, revizuită și adăugită, studiu introductiv și trad. de diac. Ioan I. Ică jr., Ed. Deisis, Sibiu, 1996;

27. SFÂNTUL SIMEON METAFRASTUL, *Parafrază în 150 de capete a Sfântului Simeon Metafrastul la cele 50 de Cuvinte ale Sfântului Macarie Egipteanul*, în col. *Filocalia sfințelor nevoițe ale desăvârșirii*, vol. V, trad. și note de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, EIBMBOR, București, 1976;
28. CUVIOSUL PĂRINTE TALASIE LIBIANUL, *Despre dragoste, înfrânare și petrecerea cea după minte către Pavel Presbiterul*, în coll. *Filocalia sfințelor nevoițe ale desăvârșirii*, vol. IV, trad., introd. și note Pr. Prof. dr. Dumitru Stăniloae, Ed. Harisma, București, 1994;
29. SFÂNTUL TEODOR AL EDESSEI, *Capete folositoare*, coll. *Filocalia*, vol. IV, 100, 2, trad., introd. și note Pr. prof. D. Stăniloae, Ed. Harisma, București, 1994;
30. SÂNTUL TEOFAN ZĂVORÂTUL, *Războiul nevăzut*, Ed. Mănăstirea Sihăstria, Vânători-Neamț, 2013;
31. SFÂNTUL VASILE CEL MARE, *Scrieri morale și ascetice* în coll. *PSB*, Serie nouă, vol. 5, Ed. Basilica, București, 2013;
32. SFÂNTUL VASILE CEL MARE, *Scrieri. Partea întâi. Omilii și cuvântări*, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol.17, trad., introducere, note și indici de Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1986;
33. TOMA DE KEMPIS, *Urmarea lui Hristos*, ediția a II-a, trad. din lb. latină de pr. prof. Dumitru C. Vișan, Ed. Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1991;

4. Izvoare filosofice

34. ARISTOTEL, *Etica nicomahică*, în coll. *Cogito*, intr., trad. și comentarii de Stella Petecel, Ed. Iri, București, 1998;
35. ARISTOTEL, *Metafizica*, cartea I, trad. și note Andrei Cornea, Humanitas, București, 2007;
36. ARISTOTEL, *Politica*, trad. R. Grigoriu, Ed. Paideia, București, 2001;
37. MARCUS AURELIUS, *Gânduri către sine însuși*, trad. din greaca veche și note de Cristian Bejan, Ed. Humanitas, București, 2022;
38. PLATON, *Apărarea lui Socrate*, în coll. *Platon. Opere*, vol. I, trad. F. Băltăceanu, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1975;
39. PLATON, *Charmides*, în coll. *Platon – Opera integrală*, vol. I, vol. I, trad. și note Andrei Cornea, Ed. Humanitas, București, 2022;

40. PLATON, *Cratylus*, în coll. *Platon - Opera integrală*, vol. II, trad. și note Andrei Cornea, Ed. Humanitas, București, 2022;
41. PLATON, *Laches*, în coll. *Platon – Opera integrală*, vol. I, trad. și note Andrei Cornea, Ed. Humanitas, București, 2022;
42. PLATON, *Phaidon*, în coll. *Platon – Opera integrală*, vol. II, trad. și note Andrei Cornea, Ed. Humanitas, București, 2022;
43. PLATON, *Phaidros sau despre frumos*, trad. și note de Gabriel Liiceanu, Ed. Humanitas, București, 2016;
44. PLATON, *Republica*, coll. *Opera integrală*, vol. III, trad., introd. și note de Andrei Cornea, Ed. Humanitas, București, 2022;
45. PLATON, *Teetet*, coll. *Opere integrală*, vol. IV, trad., introd. și note de Andrei Cornea, Ed. Humanitas, București, 2024;

5. Lucrări de specialitate

46. *Învățătura de credință ortodoxă*, tipărită cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Teofan, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, Ed. Doxologia, Iași, 2009;
47. ACHIMESCU, Nicolae, *Budism și creștinism. Considerații privind desăvârșirea omului*, Tehnopress, Iași, 2000;
48. ABRUDAN, Mircea-Gheorghe, *Biserica Ortodoxă și clerul militar din Monarhia Habsburgică între Pacea de la Carlovitz și Primul Război Mondial: 1699-1914*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2022;
49. Maxim, Ieromonah, AGHIORITUL, *Filosofia ascetică potrivit Sfintei Scripturi și Sfinților*, trad. din lb. greacă de dr. Caroline Raluca Ghețu, Ed. Egumenița, Galați, 2017;
50. ANDREI, Petre, *Opere sociologice*, vol. III, Ed. Academiei Republicii Socialiste România, București, 1978;
51. ARĂDĂVOAICE, G1-maior dr., Gheorghe, *Disciplina militară – dimensiuni psihologice*, Ed. Academiei de Înalte Studii militare, București, 1993;
52. ARENDT Hannah, *Originile totalitarismului*, trad. Ion Dur, Mircea Ivănescu, ediția a 3-a, Ed. Humanitas, București, 2014;
53. BAUMGARTEN Alexander, *Sfântul Anselm și conceptul ierarhiei*, Ed. Polirom, Iași, 2003;
54. BEJAN, Protosinghel, Arsenie, *Din învățăturile Ortodoxiei*, Ed. Crimca, Suceava, 2025;

55. BEJAN, Pr., Dimitrie, *Bucuriile suferinței. Viața unui preot martir*, Ed. Mănăstirea Sihăstria, Iași, 2002;
56. BEJINARU, Prof., Mihai, col. (r) Doru GUȘU, prof. George-Radu CIUMAȘU, lt. c-dor Marius MARCU-ORHEAN (coordonatori lucrare), *Monografia Colegiului Național Militar „Ștefan cel Mare”*, Ediție centenară, Ed. Academiei Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”, Sibiu, 2024;
57. BELU, Pr. prof. dr., Dumitru, *Despre iubire*, Ediția a III-a, Ed. Mitropoliei Olteniei, Craiova, 2007;
58. BERDIAEV, Nikolai, *Despre menirea omului*, trad. D. Hoblea, Ed. Aion, Oradea, 2004
59. BLAGA, Pr., Constantin-Ciprian (coord.), *Reflecții ale slujitorilor Bisericii în context comemorativ*, , Ed. Crimca, Suceava, 2025, p. 16;
60. BOCHENŃSKI, Józef Maria, *Ce este autoritatea?*, trad. Thomas Kleininger, Ed. Humanitas, București, 1992;
61. BORDEIANU, Dumitru, *Mărturisiri din mlaștina disperării*, ediția a II-a, Ed. Scara, București, 2001;
62. BRANIȘTE, Pr. prof. dr., Ene, *Liturgica generală cu noțiuni de artă bisericească, arhitectură și pictură creștină*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române București, 2003;
63. BROK, Martin, *Religion within the armed forces. Military Chaplaincy in an International Comparison*, Sozialwissenschaftliches Institut der Bundeswehr Prötzeler Chaussee, vol. 2, Strausberg, 1998;
64. BUTA, Pr., Ioan, Pr. Ioan-Eugen BUTA, Prof. Nicolae-Marcel BUTA, *Concordanță biblică*, Ed. Basilica, București, 2018;
65. CALINIC, Arhiepiscop al Sucevei și al Rădăuților, *Decalogurile. Repere morale pentru omul contemporan*, Ed. Crimca, Suceava, 2025;
66. CARACALEANU, Col. (r), Petre, *Cugetări militare*, Ed. Militară, București, 1983;
67. CARAPANCEA, Colonel Titus, *Tratat de educație militară*, Tipografia Cavaleriei, Sibiu, 1935;
68. CĂTĂNICI, Gl.-locotenent (r) dr., Avram (coordonator), *Șefii Statului Major General - Enciclopedie*, Ed. Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, București, 2014;
69. CHIȚESCU, Prof., Nicolae, Pr. prof. I. Petreună, Pr. prof. Isidor Todoran, *Teologia dogmatică și simbolică*, vol. II, Manual pentru Facultățile teologice, Ed. Renașterea, ediția a II-a, Cluj-Napoca, 2005;

70. † CHRYSOSTOMOS, Arhiepiscop al Etnei, Pr. James Thornton, *Iubirea în tradiția patristică ortodoxă*, traducere de Remus Rus, Editura Vremea, București, 2010;
71. CHIȚOIU, Dan, *Repere în filosofia bizantină*, Colecția „Universitaria 21”, Ed. Fundației Axix, Iași, 2003;
72. CICIU, Protos., Hrisostom, *Ascultarea - Taină a viețuirii în Hristos*, Ed. Doxologia, Iași, 2002;
73. † DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Comori ale Ortodoxiei: Explorări teologice în spiritualitatea liturgică și filocalică*, Ed. Trinitas, Iași 2007;
74. COMAN, Gl.-locotenent, Ion, *Forța disciplinei militare conștiente*, Ed. Militară, București, 1971;
75. CONȚIU, Hadrian V., *Tămăduirea prin iubire*, (Teză de doctorat), Universitatea „Babeș Bolyai” Cluj-Napoca, Institutul de Studii Doctorale al Facultății de Teologie Ortodoxă, 2016, p. 60;
76. COPĂCIANU, Col. dr., Vasile (coord.), *Disciplina militară. Condiționări educative*, Ed. Militară, București, 1981;
77. COURTOIS, Stéphane, *Comunism și totalitarism*, traducere de Anca Ciucan Țuțuianu, Ed. Polirom, Iași, 2011,
78. COZMA, Carmen, *Introducere în aretologie*, Ed. Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 2001
79. COCOȘ, Mr., Valeriu I., *Îndrumări pentru educația în armată*, Imprimeria Fundațiilor Culturale Regale, București, 1934;
80. CREȚIA, Petru, *Luminile și umbrele sufletului*, Ed. Humanitas, București, 2011;
81. CUCOȘ, Constantin, *Pedagogie*, ediția a II-a revăzută și adăugită, Ed. Polirom, Iași, 2006;
82. DĂSCĂ, Dragoș, *Părinții Bisericii despre război și stagiul militar*, Ed. Doxologia, Iași, 2015;
83. DRAGU, Gl., Constantin, *Educațiunea morală și națională în armată*, ediția a III-a, Tipografia Școlii Militare Infanterie nr. 2, Sibiu, 1928;
84. Constantin ENĂCHESCU, *Tratat de psihanaliză și psihoterapie*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1998;
85. EVDOKIMOV, Paul, *Iubirea nebună a lui Dumnezeu*, trad. Teodor Baconschi, Ed. Anastasia, București, 1993;
86. FLOCA, Arhidiac. prof. dr., Ioan N., *Canoanele Bisericii Ortodoxe. Note și comentarii*, Ed. Romcart, București, 1991;

87. FILIMON, Daniel-Grigore, *Dreptatea, fapt social și virtute creștină*, în coll. *Studia Theologica*, Ed. Universității, București, 2022;
88. FLOREA, Pr. dr., Bogdan, *Credință și fapte în viața morală creștină. Un răspuns teologic la provocările postmodernității*, coll. *Episteme*, nr. 37, Ed. Doxologia, Iași 2020;
89. FÖRSTER, Dr., Fr. W., *Îndrumarea vieții*, trad. de Nicoleta Pandeia, Ed. Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților, Suceava, 2012;
90. FOUILÉE, Alfred, *Istoria filosofiei, vol. I*, trad. Paula Ardelean, Casa Editorială Odeon, București, 2000;
91. GIURESCU, Constantin C. (cord.), *Istoria României în date*, Ed. Enciclopedică Română, București, 1971;
92. GOMOIU, Gl.-locotenent, Gheorghe (coord.), general-maior dr. ing. Ion ANGHELOIU, locotenent-colonel Gheorghe Arădăvoaice, colonel Mihai Arsintescu, colonel dr. Pavel Ciuhureanu și colonel dr. Victor Deaconu, *Factorii pe care se întemeiază capacitatea de apărare a patriei*, Edit. Militară, București, 1981;
93. GUGUCI, Pr. dr., Marius, *Asistența religioasă în Armata României pe timp de război. Rolul misionar al preoților militari*, Ed. Vasiliana'98, Iași, 2016;
94. GUTHRIE, William Keith Ch., *O istorie a filosofiei grecești*, vol. I, trad. M. Moise, ed. Universitas, București, 1999;
95. HOCIOTĂ, Prot. ILIE, *Învățăături morale pentru educația ostașilor*, Tipografia „Unirea”, Brașov, 1936;
96. ICĂ, Ioan I. jr, Germano Marani, *Gândirea socială a Bisericii*, Ed. Deisis, Sibiu, 2002;
97. IELCIU, Pr. Dr., Ioan Mircea, *Trepte de virtuți spre cer. Urcușul omului spre Dumnezeu în viziunea Sfântului Ioan Scărarul*, Ed. Universității „Lucian Blaga”, Sibiu, 2006;
98. ILINCA, Pr., Ion, col. (r) dr. Ion Ioniță, Dan Ionescu et al., *Biserica și Armata: slujire și jertfă/ The Church and The armed forces: service and sacrifice*, (ediție bilingvă), trad. în lb. engleză pr. Ion Ilinca, pr. Bogdan C. Oancea Ed. Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, București, 2006;
99. ILOAIE, Ștefan, *Morala creștină și etica postmodernă: o întâlnire necesară*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2009;
100. IORDACHE, Pr. dr., Mihai, *Temeiurile filocalice ale moralei ortodoxe*, vol. I, Ed. Cuvântul Vieții, București, 2021;
101. IORDACHE, Pr. dr., Mihai, *Temeiurile filocalice ale moralei ortodoxe*, vol. II, Ed. Cuvântul Vieții, București, 2023;

102. IORGA, Nicolae, *Stări sufletești și războaie*, ediție îngrijită de Anca Pavelescu, Ed. Militară, București, 1994;
103. KARAHALIOS, Dimitrie G., *Păcate și virtuți. Cele șapte păcate de moarte și virtuțile care le corespund*, trad. din lb. greacă de Cristian Spătărelu, Ed. Egumenița, Galați, 2010;
104. KRAIOPOULOS, Arhim., Simeon, *Sufletul meu, temnița mea*, trad. din lb. greacă de Cristian Spătărelu, Ed. Bizantină, București, 2009;
105. Larchet, Jean-Claude, *Terapeutica bolilor spirituale*, trad. Marinela Bojin, Ed. Sophia, București, 2001;
106. LEONTE, Irina, *Simbol și expresie în Liturghia ortodoxă*, Ed. Edusoft, Bacău, 2008;
107. MANTZARIDIS, Giorgios I., *Morală creștină*, vol. III: Omul și semenul, Ed. Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților, Suceava, 2014;
108. † MLADIN, Mitr. Dr., Nicolae, *Poruncă și libertate. Prelegeri de morală ortodoxă*, Ed. Renașterea, 2013;
109. † MLADIN, Mitr. dr., Nicolae; Diac. dr. Orest BUCEVSKI, Prof. dr. Constantin PAVEL, Diac. dr. Ioan ZĂGREAN, *Teologia morală ortodoxă pentru facultățile de teologie*, vol. 1, Ed. Reîntregirea, Alba Iulia, 2003;
110. † MLADIN, Mitr., Nicolae; Prof. diac. dr. Orest Bucevski et alii, *Teologia Morală Ortodoxă*, vol. 2, Ed. Reîntregirea, Alba-Iulia, 2003;
111. MOISE Victor, *Pentru integralitatea adevărului*, (auto-publicată), Câmpulung Moldovenesc, 2008;
112. MUREȘAN, Valentin, *Comentariu la Etica nicomahică*, ediția a 2-a, Ed. Humanitas, București, 2007, pp. 194-200;
113. NAZARIE, Preot, Constantin, *Activitatea preoților de armată în campania din 1916-1918*, Ed. Basilica, București, 2018;
114. NEGOIȚĂ, Athanase, *Teologia biblică a Vechiului Testament*, ediția a II-a, Ed. Sophia, București, 2004;
115. NICOLESCU, Gheorghe; Gheorghe Dobrescu, Andrei Nicolescu, *Preoți în lupta pentru făurirea României Mari 1916-1919*, Ed. Europa Nova, București, 2000;
116. NICOLESCU, Gheorghe; Gheorghe Dobrescu, Andrei Nicolescu, *preoți în tranșee: 1941-1945*, Fundația General Ștefan Gușă, București, 1998;
117. NEGOIȚĂ, Athanase, *Teologia biblică a Vechiului Testament*, ediția a II-a, Ed. Sophia, București, 2004;

118. PĂCURARIU, Pr. prof. dr., Mircea, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române. Manual pentru Seminariile Teologice Liceale*, ediția a IV-a, Ed. Episcopiei Dunării de Jos, Galați, 1996;
119. PÂRVU, Gabriel, *Pregătiri sufletești pentru zile mari*, Tipografia Atelierele Socec & Co, București, 1916;
120. PENTELESCU, Aurel, PETCU, Ionuț, *Episcopii Armatei Române. Biografii. Documente (1921 – 1948)*, Editura Militară, București, 2016;
121. Aurel PENTELESCU, Cdr. (rtg.) prof., Ionuț-Constantin PETCU, *În vâltoarea anilor. Studii și comunicări*, Editgraph, Buzău, 2019;
122. Aurel PENTELESCU, Cdr. (rtg.) prof., Ionuț-Constantin PETCU, *Episcopul Dr. Partenie Ciopron (1896-1980)*, Ed. Editgraph, Buzău, 2021;
123. PETERS, Francis Edward, *Termenii filosofiei grecești*, ediția a II, trad. D. Stoianovici, Ed. Humanitas, București, 1997;
124. † PLĂMĂDEALĂ, Mitropolit, Antonie, *Biserica în mers*, vol. I, Tipografia Eparhială, Sibiu, 1999;
125. PLEȘU, Andrei, *Jurnalul de la Tescani*, Editura Humanitas, București, 1996;
126. POPA, Pr., Gheorghe, *Comuniune și înnoire spirituală în contextul secularizării lumii moderne*, Ed. Trinitas, Iași, 2000;
127. POPA, Pr. Gheorghe, *Introducere în Teologia Morală. Principii și concepte generale*, Ed. Trinitas, Iași, 2003;
128. POPA, Pr., Gheorghe, *Lege și iubire. Coordonate biblice și hermeneutice pentru teologia morală*, Ed. Trinitas, Iași, 2002;
129. POPESCU, Pr. Prof. dr., Dumitru, *Iisus Hristos Pantocrator*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2005;
130. POPESCU, Prof., Teodor M., *Meditații teologice*, Ed. Sf. Arhiepiscopii a Bucureștilor, 1997;
131. POPOVICI, Aurel C., *Naționalism sau democrație*, studiu introductiv, îngrijire de ediție și note de Constantin Schifirneț, Ed. Albatros. București, 1997;
132. POPP, Cpt., Corneliu, *Câteva lecții de morală și disciplină militară ținute sub formă de conferință Internilor Institutului Medico-Militar din Bucuresci*, Tipografia Lucrătorilor Asociați Marinescu & Șerban, Bucuresci, 1902;
133. POSTU, Gl.-maior Corneliu, Col. dr. Petrișor FLOREA, Col. ing. Leonard MOCANU, Lect. univ. dr. George-Daniel MOCANU (coordonatori), *Soldatul român în anii*

- Războiului de Întregire Națională: atitudini și stări de spirit. Documente*, Ed. Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, București, 2020;
134. PREDĂ, Radu, *Biserica în Stat. O invitație la dezbatere*, Ed. Scripta, București, 1999;
 135. PRELIPCEANU, Vladimir, „Probleme sociale în Vechiul Testament”, în rev. *Studii Teologice*, Anul I (1949), nr. 1-2;
 136. RUSCAN, Pr. dr., Filaret M., *Viața în Hristos în orizontul autorității și libertății morale*, Ed. Crimca, Suceava, 2021;
 137. RUSS, JACQUELINE, *Istoria filosofiei I. Gândirile fondatoare*, trad. D. C. Cărciumaru, Ed. Univers Enciclopedic, București, 2000;
 138. SAVOPOL, Mr., Constantin, Cpt. Constantin PAUL, *Ostășești. Carte pentru îndrumarea și pregătirea practică și sufletească a tinerilor ostași*, Tipografia Cavaleriei, Sibiu, 1934;
 139. SOLOVIOV, Vladimir, *Îndreptățirea binelui. Filosofia morală*, trad. Nina Nicolaeva, Ed. Humanitas, București, 1994;
 140. ŠPIDLÍK, Tomáš, *Spiritualitatea Răsăritului creștin*, Ediția a II-a, trad. Ioan I. Ică jr, Edit. Deisis, Sibiu, 2005;
 141. LIVIU STAN, *Ontologia juris*, Sibiu, 1943;
 142. STĂNILOAE Pr., Dumitru, *Ascetica și mistica ortodoxă*, vol. I, Edit. Deisis, Alba Iulia, 1993;
 143. STĂNILOAE, Pr., Dumitru, *Ascetica și mistica ortodoxă*, vol. 2, Ed. Deisis, Alba Iulia, 1993;
 144. STĂNILOAE, Pr., Dumitr, *Cultură și duhovnicie: articole publicate în Telegraful român*, în coll. *Opere complete*, vol. I, Ed. Basilica, 2012;
 145. STĂNILOAE, Pr. prof. dr., Dumitru *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 1, EIBMBOR, București, 1996;
 146. STĂNILOAE, Pr prof. dr., Dumitru, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 3, EIBMBOR, București, 1997;
 147. SCĂRIȘOREANU, Gl., Romulus, *Păreri asupra educațiunei morale în legătură cu pregătirea de războiu*, Tipografia Cavaleriei, Sibiu, 1939;
 148. SCHWEITZER, Richard, *The Cross and the trenches: religious faith and doubt among British and American Great War Soldiers*, (Contribution in military studies, no.225), Praeger Publishers, Westport, London, 2003;

149. SEDDON, Rachael L., Edgar JONES, Neil GREENBERG, „The Role of Chaplains in Maintaining the Psychological Health of Military Personnel: An Historical and Contemporary Perspective”, *Military Medicine*, Volume 176, Issue 12, December 2011;
150. TEODORESCU, Gheorghe, *Putere, autoritate și comunicare politică*, Ed. Nemira, București, 2000;
151. TEȘU, Pr., Ioan C., *Virtuțile creștine, cărări spre fericirea veșnică*, Ed. Trinitas, Iași, 2001;
152. TSATSOS, Constantin, *Filosofia socială a vechilor greci*, trad. L. Brand, Ed. Univers, București, 1979;
153. TZU, Sun, *Arta războiului*, trad. de Lucian Pricop și Ilie Barangă, Ed. Cartex, București, 2021;
154. YANNARAS, Christos, *Libertatea moralei*, trad. de Mihai Cantuniari, Ed. Anastasia, București, 2004
155. ZĂGREAN, Arhid. dr., Ioan, *Morala creștină. Manual pentru seminariile teologice*, Ed. Renașterea, Alba Iulia, 2018;
156. ZĂGREAN, Arhid. Prof. dr., Ioan, *Morala creștină. Manual pentru Seminariile teologice*, ediția a II-a, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1985 (am utilizat ambele ediții);
157. ZISU, General-lt. dr., Cătălin (coord.), *Uniformele Armatei Române*, Ed. Centrului Tehnic-editorial al Armatei, București, 2014;

6. Studii și articole

158. ALBU, conf. univ. dr. Natalia, „Pedagogia militară între exercițiu, formare și educare”, în *Revista Militară. Studii de securitate și apărare*, nr. 1(9), 2013, pp. 82-90;
159. BOCK, Martin, *Religion within the armed forces. Military Chaplaincy in an International Comparison*, Sozialwissenschaftliches Institut der Bundeswehr Prötzeler Chaussee, vol. 2, Strausberg, 1998;
160. BREKKE, Torkel, „Religious Teachers the Indian Army”, în *Military Chaplaincy in an Era of Religious Pluralism. Military-Religious Nexus in Asia*, Torkel Brekke, Vladimir Tikhonov (coord.), edited by Oxford University Press, 2017;

161. BUDD, Frank C., „An Air Force model of psychologist-chaplain collaboration”, în *Professional Psychology: Research and Practice*, 1999, vol. 30, nr. 6, <https://doi.org/10.1037/0735-7028.30.6.552>, accesat 07.07.2024;
162. † CORNEANU, Mitr., Nicolae, „Simbolul căii sau drumului”, în *Patristica mirabila. Pagini din literatura primelor veacuri creștine*, Ed. Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1987
163. † CRĂCIUNAȘ, Ep. vicar, Irineu, „Responsabilitatea morală”, în *In memoriam: Episcopul Irineu Crăciunaș - 50 de la trecerea la cele veșnice*, vol. 2: Studii de teologie morală, Ed. Crimca, 2023, p. 9;
164. COPĂCIANU, colonel dr., Vasile, „Libertate – responsabilitate în formarea comportamentului disciplinat”, în *Disciplina militară. Condiționări educative*, V. COPĂCIANU (coord.) Editura Militară, București, 1981;
165. DOBRINCU, Gabriel, „O catastrofă uitată: Campania armatei române din 1916”, în *Xenopoliana*, Tomul XI, Anul 2003, Nr. 3-4;
166. COSMA, Pr. prof. dr., Sorin, „Dreapta socoteală – maica și păzitoarea tuturor virtuților”, în *Ortodoxia*, Seria a II-a, Anul XV (2023), nr. 3, București, 2023;
167. FRYDENLUND, Iselin, „Operation Dhamma: The Sri Lankan Forces as an instrument of Buddhist Nationalism”, în T. BREKKE et al., *Military Chaplaincy in an Era of Religious Pluralism*, Torkel Brekke, Vladimir Tikhonov (coord.), edited by Oxford University Press, 2017;
168. GĂLUȘCĂ, Drd., Mirel, „Misiunea preoților Vechiului Testament în contextul conflictelor armate”, în *Slujind adevărul, slujim pe Dumnezeu și pe oameni: aspecte ale cercetărilor doctorale actuale*, Pr. Prof. Dr. Viorel SAVA (coord.), Ed. Doxologia, Iași, 2019;
169. GHIDARCEA, colonel, Valeriu, „Perfecționarea raporturilor dintre comandanți (șefi) și subordonați – condiție esențială a întăririi ordinii și disciplinei militare”, în *Disciplina militară. Condiționări educative*, V. Copăcianu (coord.), Ed. Militară, București, 1981;
170. GOLDBERG, Ori, „Military Rabbis as Community Builders. The Israeli Case”, în T. Brekke, V. Tikhonov (coord.) *Military Chaplaincy in an Era of Religious Pluralism: Military - Religious Nexus in Asia, Europe and U.S.A.*, Oxford: Oxford University Press, 2017;
171. GOMOIU, Gl.-lt., Gheorghe (coord.) et al., *Factorii pe care se întemeiază capacitatea de apărare a patriei*, Edit. Militară, București, 1981;

172. HODGSON, Timothy J.; Lindsay B. CAREY, „Moral Injury and Definitional Clarity: Betrayal, Spirituality and the Role of Chaplains”, în *Journal of Religion and Health*, nr. 56, 2017;
173. KAMPINSKY, Aharon , „The IDF Military Rabbi: Between a “Kohen Anointed for War” and a „Religious Services Provider”, *Religions*, vol. 11, nr. 4, 2020, Published online: 10 apr. 2020, <https://doi.org/10.3390/rel11040180>;
174. KENT, Daniel W., „Preaching in a Time of Declining Dharma: History, Ethics and Protection in Sermons to the Sri Lankan Army”, in *Contemporary Buddhism. An interdisciplinary Journal*, ed. Routledge, Published online: 05 Mar 2015, <https://doi.org/10.1080/14639947.2015.1008122>;
175. KIM, Kyungrae, Cheonghwan PARK, „Married Monastics and Military Life: Contradictions and Conflicted Identities within South Korea’s Buddhist Chaplaincy System”, în *Religions*, vol.11, nr. 5, anul 2020 (9 pagini), published on line: 21 May 2020, <https://doi.org/10.3390/rel11050262>;
176. LEMENI , Lect. univ. dr., Daniel, „Monahi, episcopi și conceptul de autoritate în spiritualitatea desertului”, în *Teologie și Viață*, SN Anul XXXI (2021), Nr. 5-8;
177. PĂTRAȘCU, Lt.-colonel, Gabriel, „Gradele militare în Armata României”, în *Calendarul Tradițiilor Militare 2014. Periodic de istorie și cultură militară editat de Serviciul Istoric al Armatei*, General-maior dr. Gabriel Gabor (coord.) et al., Anul V/2013, Ed. Centrului tehnic-editorial al armatei, București, 2014;
178. PENTELESCU, Cdr. (rtg.), Aurel, „Episcopia Armatei Române - o realitate istorică (1921-1948)” în A. PENTELESCU, I. C. PETCU, *În vâltoarea anilor. Studii și comunicări, În vâltoarea anilor. Studii și comunicări*, Editgraph, Buzău, 2019;
179. PETCU, Conf. univ. dr., Cristian Vasile, „Relația Bisericii Ortodoxe Române cu Partidul Comunist: istoric și reziliență”, în *Teologie și Viață. Revistă de gândire și spiritualitate creștină – supliment*, Serie nouă, Anul XXXIV, nr. 5-8, mai-august 2024;
180. POPA, Pr., Gheorghe, „Conceptul de „lege” în teologia morală”, în *Analele Științifice ale Universității „Al. I. Cuza”* (Serie Nouă), Tomul X, Ed. Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 2005;
181. PORCESCU, Pr., Scarlat, *Contribuții aduse de slujitorii bisericești din Arhiepiscopia Iașilor în anii 1916-1918 pentru făurirea statului național unitar român*, în *Biserica Ortodoxă Română și Marea Unire*, vol. 2, Pr. Cristian Antonescu (red. coord.) Ed. Basilica, București, 2018,

182. POPESCU, Col., Gheorghe, „Disciplina militară – componentă și condiție a noii calități în armată”, în *Disciplina militară. Condiționări educative*, V. Copăcianu (coord.), Ed. Militară, București, 1981;
183. POPA, Pr. Conf. dr., Gheorghe, „Conceptul de ordine în Teologia morală”, în *Analele Științifice ale Universității „Al. I. Cuza”* (Serie Nouă), Tomul VII, Ed. Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 2002;
184. POPA, Pr., Gheorghe, „Raționalitatea creației la Sfântul Maxim Mărturisitorul”, în *Analele Științifice ale Universității „Al. I. Cuza”* (Serie Nouă), Tomul I, Ed. Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 1992, pp. 61-62;
185. SCURTU, Costin, „Colaborarea instituțională dintre Armată și Biserică în secolul al XIX-lea și prima parte a secolului al XX-lea”, în *Contribuția Armatei României și a elitelor la apărarea și recunoașterea internațională a Marii Uniri (1919-1920)*, Dan PRISĂCARU, Petre OTU, Marius IORGULESCU (coordonatori), Ed. Militară, București, 2020;

7. Articole publicate în revista „Arma Cuvântului. Organ oficial al Episcopiei Militare” tipărite la Tipografia „Alba” din Alba Iulia, iar din 1943 la Tipografia din Bălți.

186. ANTONESCU, Pr. căpitan, Dumitru, „Icoana Învierii de la Novo Sevastopol”, în *Arma Cuvântului*, anul II, nr. 10-12, 1941;
187. BARDIER, Pr., Alexandru, „Marile datorii ale vieții. Cuvânt pentru ostași”, în *Arma Cuvântului*, anul I, nr. 6-7, 1940;
188. BARDIER, Pr. , Alexandru BĂRDIERU, „Slujitorii altarului și războiul”, în *Arma Cuvântului*, anul IV, nr. 1-4/ian-apr., 1943;
189. BĂRDIERU, Pr., Alexandru, „Minunile și războiul”, în *Arma Cuvântului*, anul IV, nr. 7-9/iul-sept, 1943;
190. BOȚOCAN, Pr. cpt., Ion, „Imnul camaraderiei”, în *Arma Cuvântului*, anul IV, nr. 7-9/iul-sept, 1943;
191. BULZ, Pr. cpt., Sofronie, „Sectanții și apărarea națională”, în *Arma Cuvântului*, anul I, nr. 1, mai /1940;
192. BULZ, Pr. cpt., Sofronie, „La căpătâiul ostașilor răniți”, în *Arma Cuvântului*, anul II, nr. 10-12, 1941;

193. BULZ, Pr. maior, Sofronie, „Prinos Eroilor Neamului”, în *Arma Cuvântului*, anul IV, nr. 7-9, 1943;
194. † CIOPRON, Partenie, „Începem”, în *Arma Cuvântului*, anul I, nr. 1, 1940 ;
195. † CIOPRON , Partenie, „Pastorala cu prilejul Sfintelor Sărbători ale Nașterii Domnului și ale Anului Nou din anul 1940”, în *Arma Cuvântului...*, anul I, nr. 8, dec./1940;
196. † CIOPRON, Partenie, „Pastorala de Paști din anul 1941”, în *Arma Cuvântului*, anul II, nr. 3-4, mart.-apr./1941;
197. † CIOPRON, Partenie „Pastorala de Crăciun”, în *Arma Cuvântului*, anul II, nr. 10-12, 1941;
198. † CIOPRON, Partenie, „Pastorala P.S. Dr. Partenie Ciopron, episcopul Armatei, de Sf. Paști către ostași”, *Arma Cuvântului*, anul III, nr. 1-3, ian-mart/1942;
199. † CIOPRON, Partenie, „Pastorala P.S. Dr. Partenie Ciopron, episcopul Armatei, către oștire, cu prilejul Sf. Sărbători ale Nașterii Domnului și Anului nou 1943”, în *Arma Cuvântului*, anul III, nr. 9-12/sept.-dec., 1942;
200. † CIOPRON, Partenie, „Pastorala P.S. Dr. Partenie Ciopron, episcopul Armatei, către oștire, cu prilejul Sf. Paști din anul 1943”, în *Arma Cuvântului*, anul IV, nr. 1-4/ian.-apr., 1943
201. † CIOPRON Partenie, „Pastorala P.S. Dr. Partenie Ciopron, episcopul Armatei, către Oștire, cu prilejul Sf. Sărbători ale Nașterii Domnului și Anului Nou 1944”, în *Arma Cuvântului*, anul IV, nr. 9-12/sept-dec., 1944;
202. † CIOPRON, Partenie, „Pastorala P.S. Dr. Partenie Ciopron, episcopul Armatei, către oștire, cu prilejul sf. sărbători ale Învierii Domnului din anul 1944, în *Arma Cuvântului*, anul V, nr. 1-4/ian.-apr., 1944;
203. CRUDU, Serg. T. R. Ștefan, „O nouă confirmare a camaraderiei de arme Româno-Germane”, în *Arma Cuvântului*, anul IV, nr. 9-12, 1943;
204. DASCĂLU, Pr. căpitan Sextil, „Lacrimi de fericire: note din jurnal”, în *Arma Cuvântului*, anul IV, nr. 5-6/mai-iunie, 1943
205. DASCĂLU, Pr. cpt., Sextil, „Spre biruința creștină”, în *Arma Cuvântului*, anul IV, nr. 7-9/iul-sept, 1943;
206. DASCĂLU, Pr. cpt. Sextil, „Vrednicia ostașului român”, în *Arma Cuvântului*, anul IV, nr. 7-9, 1943;
207. DĂNCILĂ, Protopop Lt.-col., Ion, *Trei ani de rodnică păstorire*, în *Arma Cuvântului*, Anul I, 1940, nr. 6-7;

208. DĂNCILĂ, Protopop Lt.-col., Ioan, „Să ne strângem rândurile!”, în *Arma Cuvântului*, anul I, nr.1, mai/1940;
209. DĂNCILĂ, Protopop col., Ioan, „Jurământ ostășesc”, în *Arma Cuvântului*, anul II, nr. 5-7, mai-iulie/1941;
210. DĂNCILĂ, Protopop col., Ioan, „Cu crucea pe pământul desrobît” în *Arma Cuvântului*, anul II, nr. 8-9, 1941;
211. DĂNCILĂ, Protopop col., Ioan, „Două generații, același suflet de erou”, în *Arma Cuvântului*, anul II, nr. 10-12, 1941;
212. DĂNCILĂ, Protopop col., Ioan, „Spicuri din strădaniile P.S. Episcop al Armatei în actualul război”, în *Arma Cuvântului*, anul III, nr. 1-3, ian-mart/1942;
213. DĂNCILĂ, Prot. col., Ion, „Ostaș și boier de rasă pură: generalul Ion Rășcanu”, în *Arma Cuvântului*, anul IV, nr. 1-4/ian.-apr., 1943;
214. DĂNCILĂ, Prot. col., Ion, „Spre Vifleem, asemenea magilor”, în *Arma Cuvântului*, anul IV, nr. 9-12, 1943
215. DEICA, Pr. icon., Iustin, „Biserica și eroii neamului”, în *Arma Cuvântului*, anul IV, nr. 1-4/ianuarie-aprilie, 1943;
216. DIMITRIE, Pr. cpt., Monor, „Fapte creștinești ale ostașilor de pe Zonă”, în *Arma Cuvântului...*, anul I, nr. 6-7, oct-nov./1940;
217. DĂNCILĂ, Pr. col., Ion, „Mărturisirea noastră”, în *Arma Cuvântului*, anul III, nr. 7-8/iul-aug, 1942;
218. DĂNCILĂ, Prot. col., Ion, „Exemple pilduitoare”, în *Arma Cuvântului*, anul IV, nr. 5-6/mai-iunie, 1943;
219. DĂNCILĂ, Prot. col., Ion, „La răscrucea destinului”, în *Arma Cuvântului*, anul IV, nr. 7-9/iulie-septembrie, 1943,
220. DĂNCILĂ, Prot. col., Ion, „Din ordinul morților: Sărbătoarea sufletului românesc de la Ivești”, în *Arma Cuvântului*, anul IV, nr. 7-9/iul.-sept., 1943;
221. DĂNCILĂ, Prot. col., Ion, „Idealul național pentru care trăim, luptăm și ne sacrificăm”, în *Arma Cuvântului*, anul V, nr. 1-4/ianuarie-aprilie, 1944;
222. ENĂCHESCU, Pr. cpt., Grigore, „Aportul Bisericii în lupta pentru eliberarea neamului”, în *Arma Cuvântului*, anul II, nr. 5-7, 1941;
223. ENĂCHESCU, Pr. cpt., Grigorie, „Slavă eroilor din Divizia 20-a Infanterie, căzuți la Stalingrad”, în *Arma Cuvântului*, anul IV, nr. 1-4/ian.-apr., 1943;
224. ENĂCHESCU, Pr. căpitan, Grigorie, „Ce urmărește Rusia prin reînființarea Bisericii Ortodoxe în U.R.S.S”, în *Arma Cuvântului*, anul V, nr. 1-4, 1944;

225. FLOROIU, Pr. cpt., Nicolae, „Eroii”, în *Arma Cuvântului*, anul II, nr. 5-7, 1941;
226. FLOROIU, Pr. cpt., Nicolae, „Cronica războiului: Ziua Învierii la un regiment de gorjeni, pe front”, în *Arma Cuvântului*, anul III, nr. 4-6/apr.-iun., 1942;
227. GRUMĂZESCU, Pr. icon., Corneliu M., „Fiul omului și soldații noștri” în *Arma Cuvântului*, anul II, nr. 5-7, 1941;
228. MACHE, Pr., I., „Omiletica predicei ostășești” în *Arma Cuvântului*, anul III, nr. 4-6/apr.-iun., 1942;
229. IANCULESCU, Pr. cpt., Miron, „Suferința izbăvitoare” în *Arma Cuvântului*, anul II, nr. 5-7, 1941;
230. ILIESCU, Pr. cpt., Grigore P., „Martirii creștinismului și eroii neamului”, în *Arma Cuvântului*, anul II, nr. 8-9, 1941;
231. MACHE, Preot, I., „Omiletica predicei ostășești” în *Arma Cuvântului*, anul III, nr. 4-6/apr.-iun., 1942;
232. MARIAN, Pr. mil., Gheorghe, „Gânduri de 10 Mai”, în *Arma Cuvântului*, anul IV, nr. 5-6/mai-iunie, 1943;
233. MARINESCU, Pr. cpt., Uda, „Cronica războiului: Noaptea Învierii la cota 153,2”, în *Arma Cuvântului*, anul III, nr. 4-6/apr.-iun., 1942;
234. MARINESCU, Pr. cpt., Uda, „Prima înmormântare”, în *Arma Cuvântului*, anul III, nr. 7-8/iul-aug, 1942;
235. MONOR, Preot Cpt., Dimitrie, „Fapte creștinești ale ostașilor de pe Zonă”, în *Arma Cuvântului*, anul I, nr. 6-7, oct-nov./1940;
236. NASTASE, Pr. cpt., Gheorghe, „În pas cu armata desrobitoare”, în *Arma Cuvântului*, anul III, nr. 7-8/ iulie-august, 1942;
237. OLESCU, Diac. militar, Alexie, „Biserica și Armata”, în *Arma Cuvântului*, anul IV, nr. 9-12, 1943, p. 43;
238. PAIU, Diac., Costache, „Basarabia”, în *Arma Cuvântului*, anul II, nr. 5-7, 1941;
239. PAIU, Diac., Costache I., „Certitudinea victoriei noastre”, în *Arma Cuvântului*, anul III, nr. 4-6/apr.-iun, 1942;
240. PAIU, Diac., Costache I., „Cronica bisericească: Răsar cruci, se ridică altare noi”, în *Arma Cuvântului*, anul III, nr. 4-6/apr.-iun., 1942;
241. PAIU, Diac., Constantin, „Noi și Slavii de la Răsărit”, în *Arma Cuvântului*, anul IV, nr. 7-9, 1943;
242. PETRACHE, Pr. cpt., Nicolae, „În Ucraina pravoslavnică”, în *Arma Cuvântului*, anul II, nr. 10-12, 1941;

243. PETRACHE, Pr. cpt., Nicolae „Suflet românesc... jertfă... dreptate”, în *Arma Cuvântului*, anul III, nr. 7-8, 1942;
244. PETRACHE, Pr. cpt., Nicolae „Luptătorii Neamului și ai Crucii”, în *Arma Cuvântului*, anul IV, nr. 5-6/mai-iun., 1943;
245. PETRACHE, Pr. cpt., Nicolae „Eroul Căpitan Cioacă Marin”, în *Arma Cuvântului*, anul IV, nr. 7-9/iul-sept, 1943;
246. POPESCU, Prot. Lt.-col., Matei, „Eroii”, în *Arma Cuvântului*, anul I, nr. 2-3, iunie-iulie, 1940;
247. POPESCU, Pr. Ioan H., „Cronica războiului: Episcopul Armatei în mijlocul ostașilor din Crimeea”, în *Arma Cuvântului*, anul III, nr. 7-8, 1942;
248. POPESCU, Pr. cpt., Ioan H., „Să luăm aminte!”, în *Arma Cuvântului*, anul IV, nr. 1-4, 1943;
249. POPESCU, Pr. cpt., Ion H., „Războiul și doctrina creștină”, în *Arma Cuvântului*, anul IV, nr. 5-6, 1943;
250. POPESCU, Pr. cpt., Ioan H., „Românii din Crimeea”, în *Arma Cuvântului*, anul IV, nr. 7-9, 1943;
251. REDACȚIA, „Doliul național”, în *Arma Cuvântului. Organ oficial al Episcopiei Militare*, anul I, nr. 2-3, iunie-iulie, 1940
252. Redacția, „Ardealul răstignit”, în *Arma Cuvântului...*, anul I, nr. 4-5, aug-sept, 1940;
253. REDACȚIA, „Ziua Dreptății”, în *Arma Cuvântului*, anul II, nr. 5-7, mai-iulie, 1941;
254. REDACȚIA, „Ce declara odinioară dl. Churchill despre comunism!” în *Arma Cuvântului*, anul II, nr. 5-7, 1941;
255. REDACȚIA „Vizita domnului Mareșal Antonescu în Basarabia”, în *Arma Cuvântului*, anul III, nr. 1-3/ian-mar., 1942;
256. REDACȚIA, „Parastasul și sfințirea Troiței la Reg. 6 Vânători”, în *Arma Cuvântului*, anul III, nr. 1-3/ian-mar, 1942;
257. REDACȚIA, „Cinci ani”, în *Arma Cuvântului*, anul III, nr. 7-8/iulie-august, 1942;
258. REDACȚIA, „Prezent”, în *Arma Cuvântului*, anul IV, nr. 5-6/mai-iunie, 1943;
259. TAȘCĂ, Constantin Justinian, „Trebuie să învingem și vom învinge!”, în *Arma Cuvântului*, anul IV, nr. 7-9, 1943;

260. SECAȘ, Pr., Căpitan Gheorghe, „Pe pământul Basarabilor”, în *Arma Cuvântului*, anul II, nr. 5-7, 1941;
261. SECAȘ, Pr. cpt., Gheorghe, „Pentru sufletul Basarabiei”, în *Arma Cuvântului*, anul II, nr. 8-9, 1941;
262. Preot Căpitan Zaharia VASILE, „Ortodoxie și Regalitate”, în *Arma Cuvântului*, anul I, nr. 2-3, 1940;

8. Ordine și regulamente militare

263. Ordinul pentru aprobarea Regulamentului disciplinei militare - Ordinul M. 64/2013, publicat în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 399/03.07.2013;
264. *R.G.-I/Regulamentul de ordine interioară în unitate*, aprobat din 15.04.2016;
265. Ministerul Forțelor Armate ale R. P. R., *I – 4. Regulamentul disciplinar al Forțelor Armate ale Republicii Populare Romîne*, Editura Militară a Ministerul Forțelor Armate ale R. P. R, București, 1963;
266. *Regulament privind asistența religioasă în Armata României aprobat prin Ordinul M2/2014, modificat și completat prin Ordinul M158/2023*, Operațiile tehnice, editoriale și tiparul au fost executate la Centrul tehnic-editorial al armatei sub comanda nr. 256/2024, București, 2024.